

1965 YILINDA

2000
1000
500
100
50
10

LİRALIK

PARA VE

APARTMAN DAİRESİ İKRAMİYELERİ

TÜRK TİCARET BANKASI

VADELİ HER 50 LİRAYA VADESİZ HER 100 LİRAYA BİR KURFA KURUMARASI

KÜLTÜR YAYIN 10

TÜRK TİCARET BANKASI

(Folklor : 107)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET

EMNİYET
SANDIĞI

(Basın : 864 — 106)

TÜRKİYE
BANKASI

PARANIZIN
İSTİKBALİNİZİN
EMNİYETİ

(Folklor : 105)

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 195

EKİM 1965

YIL : 17 — CİLT : 9

Eski Devirlerde Vergi Uygulamaları

Yazan : Tuğrul TUNA

Son günlerde gelir vergisi mükelleflerinin ödediği vergilerin açıklanması büyük ilgi uyandırdı. Biz bu mesele karşısında «vergi»nin çeşitli ve biraz da garip taraflarını okurlar önüne sermeğe çalışacağız.

«Vergi» insanoğlu toplum halinde yaşamağa başladığı günlerdenberi kendini göstermiş bir sosyal ve ekonomik olaydır. Bir toplumun çeşitli ihtiyaçları olacağı ve bunun da giderilmesi gerektiği için maddî fedakârlık, elbette ki, bu bütünü meydana getiren fertlere düşmektedir. Ama, hemen şunu da söyliyelim ki, tarih boyunca bu vergi işi, kolay kolay, âdil bir şekle bağlanmamış ve bir takım kimseler diğerlerinin hesabına büyük yüklerle katlanmışlardır. Bunun da tipik örneğini orta çağda derebeylik nizamında görürüz. Gerçekten derebeyler kendilerine ait topraklar üzerinde yaşayan ve öz malları sayıla köylülere «Vergi» adı altında neler almamışlardır? Bunları sayıp dökmek bugün çok zor olduğu gibi, bunların geçidi, insanların aklını durdurmağa yeter.

Ekmek pişirme, şarap kurma, tuzlardan faydalanma gibi vergiler bir yana, Orta Çağda Batının derebeylik rejiminde bir «Jambaj» hakkı vardır ki, bugün dahi, bunun mahiyeti üzerinde çok söz edilmekte, eskilik hayranları bunu mazur göstermeğe çalışırken, bazı aydın kafalar bunun «İğrençliği»ni iddia etmektedirler. Bu «Jambaj» toprakları içinde evlenen bir bákire kız üzerindeki haktır. Bazıları köylü

kızlar evlendikleri zaman Derebeyinin bu «vergi»yi ilk geceyi onu yatağına alarak aynen tahsil ettiğini, iddia ederler. Eskiye hoş göstermek isteyenler ise, bunun evlenen bir çiftten alınan bir miktar para olduğunu ileri sürerler. İşin garip tarafı bunun ne mene şey olduğu hâlâ anlaşılmamıştır. Ancak, şunu da söylemeden geçmeyelim ki, Osmanlı İmparatorluğunda bir «Arusiye» vergisi vardır ki, bu da Hristiyanlar arasındaki izdivaçlarda alınmaktadır. Yalnız, bu «Arusiye» nin, yâni, «Gelin hakkı»nın bir miktar para olduğunda kimsenin şüphesi yoktur.

Vergi alanında Osmanlı İmparatorluğu bu işi pek de havada bırakmamış ve bunu bir takım sağlam esaslara bağlamıştı. Nitekim Osmanlı Maliye Sisteminde vergi üç ana bölüme ayrılmıştı : 1 — Öşür, 2 — Haraç, 3 — Cizye.

Öşür (Aşar), mahsulün onda birini devlete vermek demekti ve bu çok eski zamanlara dayanırdı. Nitekim, Musa Peygamber bunun esaslarını tesbit etmiş ve Tivratta da buna yer vermişti.

Haraç, Eflâk, Buğdan ve Raguza gibi, İmparatorluğa tâbi ülkelerden alınan yıllık vergiydi. Bu vergi para olduğu gibi, miktar da maldı. Nitekim, ünlü seyyah ve ilk röportajcı Evliya Çelebi 17. yüzyılda Buğdan'dan, yani bugünkü Romanya'dan, yılda 3.000 duka altını, 30 kısrak, 24 av şahini, külliyyetli miktarda bal, yağ, tuz, tersane için 1.000 adet sığır gönlü ge-

milerin kürekleri için 1.000 fıçı donyağı ve harb gemilerinde kürek çeken forsalara gömleklik kara kendir bezi, saray hayvanları için arpa, saray mutbağı için 20.000 koyun ve binlerce av kuşu gönderildiğini yazar. Yine Evliya'ya göre, ayrıca Yeniçeri ocağı için de 20.000 koyun gelmekteydi.

Avrupada Orta Çağda derebeyler şaraptan vergi aldıkları gibi koyuileri bazı kayıtlarla da bağlanmışlardı. Nitekim, şarabın satış mevsiminde ilk önce derebeyinin bağlarının mahsulü sağa çıkarılır, ancak 40 gün sonra halk kendi malını pazara götürülebilirdi. Osmanlılar devrinde ise, ilk önceleri şaraptan vergi alınmışsa da, bunun Hristiyan teba üzerinde kötü etkiler yarattığı düşünülerek, bir süre sonra bu cizye kaldırılmıştı.

Cizye, Hristiyanlardan alınan belirli bir vergiydi. Bu vergilerin gizli kapaklı bir tarafı yoktu, hemen hemen, herkes komşusunun ne verdiğini bildirdi.

Suna da işaret edelim ki, vergi aleniyeti prensibi Romalılar devrinde konulmuştu. «Census» denilen bir sisteme her beş yılda bir sayım yapılırdı ve bu, ahmacak vergiye esas teşkil ederdi. Bu sayımı senato tarafından seçilmiş olan «Censeur» (Sansör) ler yaparlardı ve buna göre de vergi takdir ederlerdi. Vergi takdir levhaları bir meydana asılır ve herkes birinin ne kadar vergi ödediğini ve servetinin miktarını öğrenebilirdi.

Osmanlılar devrinde de bazı vesikalar verginin gizli kapaklı bir şey olmadığını bize açıkça göstermektedir. Nitekim, 1690 yılında kendini gösteren buhran, hükümeti yeni tedbirlere sürüklenmiş ve Hristiyan halktan alınan Cizye nizamında bir değişiklik yapılması zorunluğuna ortaya çıkmıştı. O tarihe kadar bütün Hristiyanlar eşit olarak yılda belirli bir vergi öderlerdi. Bu defa Hristiyan halkın, «Alâ, üst ve ecna», yani yüksek tabaka, orta halli ve ayak takımı, adıyla üç sınıfa ayrılmasına, nüfus başına birinci sınıftan dört, ikinciden iki, üçüncüden de bir altın alınmasına karar verildi. Bu yeni vergi sistemi, özellikle İstanbulda, garip ve gülmeyecek bir rekabete, asalet ve servet gösterişlerine yol açtı. Yahudiler, pek tanınmış zenginleri hariç, genel olarak hahamlarından «Ayak takımı» belgesi alıp az vergi ödüyorlardı. Rumlarla Ermenilerse birbirlerine karşı ca-

ka satmak için «Biz üst ve ednalığı kabul etmeyiz» diyerek papazlarından hep «Alâ»lık il muhaberi alıyorlardı.

Verginin bu açıklığı sayesinde devlet hazinesi o tarihte bir hayli para toplandı.

Osmanlı İmparatorluğunda bir de «İmdadiye» adı verilen vergi vardı ki, bu daha ziyade devletin gerileme devrinde, harblerden sıkıntıya düştüğü günlerde konulmuştu. İlk önce devlet, zenginlerin yardımını istemiş ve orduya yardım için hamiyete başvurmuştu. Fakat, başta «İmiye sınıfı» denilen hocalar olmak üzere bazı varlıklar buna karşı koymuşlar, bunun üzerine de hükümet «İmdadiye» yi bir vergi haline getirme zoruyla karşılaşmıştı. Batı dünyasında da buna benzer bir vergiye Haçlı seferleri sırasında rastlanmaktadır. Pahalık 1188'de Kudüsün Salâhaddin Eyyubiden alınmasını sağlamak üzere açılacak Üçüncü Haçlı Seferi karşılığı olarak «Dime Saladin» adı altında halktan bir iane toplaması hususunda Fransa ve İngiltere krallarına yetki vermişti. Fakat, çok geçmeden «Dime Saladin» bu iki ülkede muntazam vergi haline gelmiş ve halkın sırtındaki yükü biraz daha ağırlaştırmıştı.



(Basın : 6723 — 115)

Tarih ve Halk İnanışları :

Turgut Alp, Mezarı ve Çarık Çıkartan Hastalığı

Yazan : Numan KARTAL

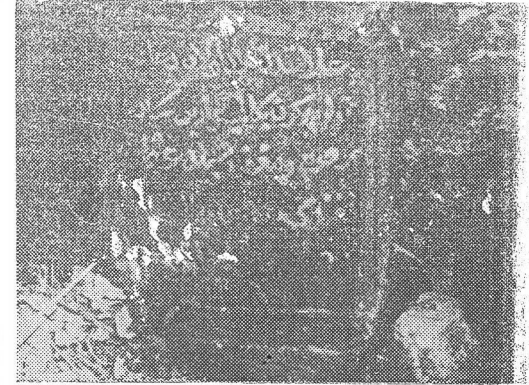
Tarihin karanlıklarına gömülmüş kahramanlarımızdan Turgut Alp, İnegöl'ün Genci Köyü ilçesinde yaşamaktadır. Hayat hikâyesi ile mezarının haline değinmeden önce yaptığımız toprakların tarihinden söz etmek istiyoruz. İnegölün folklorunu tüm olarak işleyecek olursak, İnegölün tarihi yönünden az olsa da, bir örneği şöyle görüyoruz.

Tarihi bakımdan çok eski olan bu şirin belediye, bir çokkültü ovası üzerinde kurulmuş, bugün, ocaz binak bir şehirdir. Her devrin uygarlık izlerini üzerinde toplamış, adeta tarihinle tanışmış bir yerdir. Kazdığımız her karış toprağın altında uygarlıklar canlı birer abide gibi karşımıza çıkar. Bundan ötürü olacak, halkın dilinde de yörenin adı : «tarih bölgesi anlamına» «Her redot Bölgesi» olmuştur.

Rivayete göre asıl adını Lidya'lılardan «İğne Göl» —bu sözlerin Lidya dilinde olup olmadığını bilmiyorum, halkın söyleyişinden bunu alıyoruz— olarak alan İnegöl'ün Bizanslılar devrinde adı : Ankelokoma idi (1) 1298'de şehir, Türk'lerin eline geçince, adı : İnegöl oldu. Redhouse'a göre : eskiden, «İnal» anası tarafından şehzade olan kimselere denirdi. «İne» ise «İnal'dan» gelmekte ve «soylu» anlamına kullanılmaktadır. «Göl» de mecazi anlamda bolluk manasındadır. Böylece İnegöl, suyu bol, ihsanı bol, bir bakıma da bir çokkültü ovasında kurulmuş olmasından dolayı subaşı, gölbaşı manalarını da taşımaktadır. (2).

Anadolu'da yaşayan, uygarlıklar kuran Urartu'lar, Hitit'ler, Bitinya'lılar, Fenike'liler, Lidya'lılar, Roma'lılar sırasıyla burada da yaşamışlar, uygarlıklar kurmuşlardır. Bu gün yer altında yatan uygarlık kalıntıları incelendiğinde İnegöl'ün sanıldığından daha eski bir tarihe sahip olduğu gün ışığına çıkmaktadır. Süle mezarlığında bulunan saray freski gayikli kabartma, müzelerimizde eşli bulunmayan şaheserlerden olup bu eser, bu gün, İnegöl'ün Sulu —Süle— köyü mezarlığında, bu uygarlığı da bize göstermektedir. Aynı esere benzer iki eser yalnız İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin Roma ve Bizans eserleri bölümünde vardır. Ne var ki, sanat değerleri bu eserinki kadar yüksektir. Fotoğraflarını çekme olanağı bulamadığımız ama 1959 yılında Bursa Müzesi Mü-

dürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı'na aksettirdiği Roma ve Bizanslılara ait şaheserler ise İnegöl'ün Dayıcağaz, Dönmez, Hacıhasanyörlük köyleri yöresinde yatmaktadır.



Yazıda adı geçen Seyit Osman'ın kitabesi

Yörenin Türk tarihi ile ilgili en eski yazılı belgesi bir mezar kitabesidir. Bu kitâbede, ya da mezar taşında :

«Alâmetden helâk olan dünyadır.
Ölüm bu gün bana ise yarın sanadır
Merhum ve mağfur Seyit Osman
Efendinin ruhuna fatiha 1198

yazılıdır. İki asra yakın bir mazisi olan bu kitabenin önemi o devrin Türkçe'sini göstermesi bakımındadır. Üzerinde durulması gereken yazı da şudur : Halk dilindeki rivayete göre kitabede adı yazılı olan Seyit Osman, Turgut Alp'in seysisidir, bu kitabe de sonradan adına yazdırılıp mezarına konmuştur. Ne var ki, kitabenin bulunduğu İnegöl'ün Süle köyü mezarlığında buna benzer iki yüze yakın mezar vardır ve ölüm tarihleri hemen hemen aynı senelere rastlanmaktadır. Bu bakımdan rivayetin gerçek payı bizce meçhuldür.

Aşağı yukarı dört bin yıllık mazisi olan bu topraklara gömülen Turgut Alp, Osmanlı Devletinin temelini Osman Gazi ile birlikte ilk harcı koyanlardandır. 1284 yılında Osman Gazi, gözünü İnegöl'e dikmişti. Kendisini düşündü-

ren İnegöl'ün 4 Km. kuzey doğusunda bulunan ve bu gün de aynı isimle anılan Kulacahisar köyü tekfurı idi. Kulacahisar nüfus yoğunluğu bakımından İnegöl'den küçüktü ama imkânları büyüktü. Yayılış sahasından anlaşılacağına göre dört bin nüfusu vardı. Yiğit köy, Süpürtü —İnegöl'ün köyleridir— hattından geçen ve bugün de yer yer izlerine rastlanan Bağdat Yolu üzerinde kurulmuştu. Bu gün İnegöl'ün 15 er Km. uzaklığında ve kuzeyinde bulunan Bayramşah, Dömez köyleri arasında tahkim edilmiş bir gözetleme kulesi, Dömez ile Hacıhasan yörük köyleri arasında, kilisesine varıncaya dek teşkilatlı bir kalesi vardı. —Kahınları halâ vardır ve bir kısım taşlar Dömez köyü camisinin minaresinin yapımında 1959 yılında kullanılmıştır.— Önce burayı almak gerekiyordu. Osman Gazi bu görevi arkadaşları Turgut Alp'e verdi.

Turgut Alp, geceleri ani baskınlarla Kulacahisar'ı almakta güçlüğ çekmedi. —Kulacahisarlılar, köyün ilk kumandanının Numan isimli birisi olduğunu söylerler ve biz Numan'ın soyundanız derler. Bunun kim olduğu da henüz yazık ki bilinmiyor.— Kulacahisar alınca İnegöl'ün yolu açılmıştı. Kendisi için tehlike çamın çaldığını gören İnegöl Tekfuru Nikola, Osman Gazi ile dost olma yolunu tuttu. Barış içinde geçen yıllar dört yıla yakın sürdü. Bundan sonra İnegöl üzerine tam beş sefer yapıldı. Son sefer tarihçi Hayrullah Efendi'ye göre 698 Hicri, 1298 milâdi yılının mayıs ayında idi. Bursa fütühatının yolunu açacak olan İnegöl cengi çok kanlı bir şekilde devam ediyor, Turgut Alp bir avuç bahadırı ile tarihinin en şanlı destanlarından birini yaratıyordu. Cenk sırasında en önemli kişilerden birisi olan Osman Gazi'nin kardeşi Sarıbatı (Savacı oğlu Bayhoca) şehit oluyordu —bugün İnegöl'ün Hamzabey köyünde yatmaktadır.— Talih ters döner gibi idi. Fakat Turgut Alp'in cesareti yiğitlere şevk veriyordu. Sabahtan akşama değin süren cengin sonunda tekfur Nikola, Turgut Alp'in kılıcına boyun eğmiş, bu şirin belde Türk'lerin eline geçmişti.

Turgut Alp'in İnegöl cenginde gösterdiği cesaret dillere destan oldu. Bu yörede günümüze değin menkıbeleri söylenilegelmekte, Turgut Alp dilden düşürülmektedir. Osman Gazi, bu yiğit arkadaşına İnegöl'ün Sulu —Süle—, Genci, Gelene, Kiranköy, Alanya —Alayna—, Kırlez, Elmaçayır köylerinin içine girdiği böl-

geyi tımar olarak vermiş ve bu yöre de «TURGUDELİ, TURGUTLAR» mmukası adını almıştır.

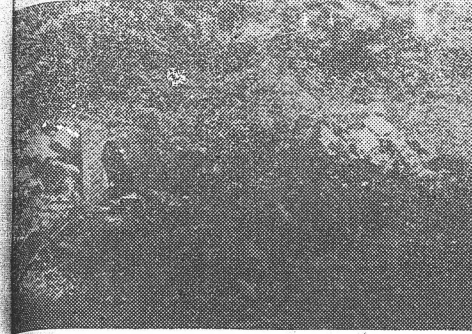
Turgut Alp, yiğitleri ile birlikte Genci köyünün batısında bulunan ve «Koçınar» denilen yere çadır kurup yerleşmişti. Bu oturma bölgesinin adı zamanla «Koçmar, Koşmar» oldu ve bu güne dek adı böyle devam etti. Zamanla köyde bir hastalık başgösterdi. Tarlasından evine gelen çocuk, ihtiyar herkes ayağından çarığı çıkarır çıkarmaz Tanrı'nın rahmetine kavuşuyordu. Bu hastalığa «çarık çıkartan hastalığı» adı verildi. Ölenler köyün batısında bulunan ve bu gün tarlalık olan mezarlığa gömülüyordu. Köy, Turgut Alp'in athi yiğitlerinden kurulmuş olduğundan mezarlığa «süvariye, sebahiye» mezarlığı adı verilmişti. Köylüler, bu gün bunu kısaltarak «İsba» mezarlığı demektedirler.

Bu hastalık yüzünden halk ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı geleneklerine bağlı yaşayan kişiler olarak bu günkü «Gelene» köyünü kurdular. Diğer kolu da «Hacı Eminler Erecepler —Recepler— Sülalesi» adı ile bu günkü «Genci» köyünü meydana getirdiler. Turgut Alp, işte bu köyde yerleşmişti Tımarının geliriyle geçinen Turgut Alp, bir söylentiye göre çarık çıkartan hastalığına yakalamp Genci'ye gelmeden, diğer bir rivayete göre geldikten sonra yine bir cenk sırasında kendisine tımar olarak verilen bu topraklar üzerinde ruhunu Tanrı'sına teslim etmişti. Bizce bu rivayet daha güçlüdür. Çünkü : kendisine tımar olarak verilen bu yörede Genci köyüne yerleştikten sonra köyün onbeş Km. Güney batısında bulunan ve halkın «Kız Kalesi» dediği kalenin tekfuru ile de çarpıştığı muhakkaktır. Zira bu tekfur da daima bir tehlike olarak Turgut Alp'in karşısında duruyordu.

İleride, çektiğim fotoğrafları çözümledikten sonra ikinci bir yazıyla bu konuya tekrar döneceğim ve bu hususu aydınlatmaya çalışacağım. Yörenin Roma ve Bizans tarihine de bunun geniş ışık tutacağını sanıyorum.— Turgut Alp konusunda bu gün için gerçek olan, Reşat Ekrem Koçu'nun «Osman Gazi'den Atatürk'e» isimli eseri ile İnegöl Ortaokulu Tarih Öğretmeni Turgut Can Mamaş'n eski halkevi yayınları arasında çıkan «İnegöl» isimli eserinde adı söylenip geçilen bu yiğitin İnegöl'ün Genci köyü mezarlığında yatmakta olduğudur.

Fotoğrafta görüldüğü gibi mezar otlara

gömülmüş, etrafı derme çatma taşlarla çevrilmiş harap bir durumdadır. Üzerinde durmak istediğim noktalardan biri de budur. Mezarı gören her kişi bunun Turgut Alp'e ait olup olduğunda şüpheye düşer. Ama anlattığım olay-



Turgut Alp'in otlara karışmış mezarının görünüşü

lar, dilden dile söylenile gelen menkıbedir. O'nun buralı olduğunu, burada yattığını, yörelilerin de O'nu «Turgut Dede» diye ziyaret etmiş olmaları tamtlar. Asıl delillerden biri de bu gün yerinde yellere esen ancak yerleri halâ belli olan dört çam ağacıdır. Bunların yok olması ile birlikte koca bir tarihin de yok olduğu bir gerçektir.

Bu gün köylüler bu çamlar için «asar-ı atıka» diyorlar. «Yazık oldu, o zaman bilmediydik, şimdi kıymetini anladık» sözleriyle üzümlerini belli ediyorlar. Genci köyünden 73 yaşında «Molla Dayı» dedikleri Mehmet Efendi ile Adil Memiş dayı bu çamların hikâyesini şöyle anlattılar.

«Yıllar önce İnegöl Ortaokulu yapıyordu. Köye kereste lazım olduğu haberi geldi. Köylü o zaman bu dört çamdan birini kesip İnegöl'e götürdü. Biri ise kurumuş olduğundan yok oldu. Diğer ikisi ise 1952 yılında satıldı. O zaman Hoca Köy bölge şefi olan Şemsi Bey, köye geldi. Bunları ne durduruyorsunuz, kesin, nakliyesini vereyim dedi. Köylü de köyümüzden Bursa'ya göçen Salih Usta'ya bu iki çamı 3.200 liraya sattı. Çamlar, dalları birbirine girmiş olarak tam bir sema —gök— teşkil ediyordu, yazık oldu.»

Gerçekten araştırmada anlatılanların doğru olduğunu gördüm. Mezarlıkta en küçük bir çam fidanının olmadığına, eskiden kalma hiç-

bir çam ağacının kökünün bulunmadığına tanık oldum. En yakın çam ormanlarının da buraya otuz kilometre uzaklıkta bulunduğu şahit oldum. Kesilen çamların halâ açık olan yerlerinden ölçmekle çamların 130 cm. çapında olduklarını gördüm. Yılda bir milimetre büyüdüklerini düşünerek 600 küsur yıllık mazilerinin olduğu kamsına varım. Tarihin karanlığına gömülen Turgut Alp ve onun vefasız vatanşahları yöreliler adına derin bir üzüntü duyduğum. Mezarında bir fatiha ile Turgut Alp'ten özür diledim.

Böyle adsız kahramanlara karışmak üzere olan Turgut Alp'in mezarını yaptırmak üzere 1955 yılında köylüler devrin başbakanına dilekçe ile baş vuruyorlar. Devir başbakanı İnegöl kaymakamına emir veriyor. Kaymakam bey de on yıldan bu yana İnegöl'ün Sulu —Süle— köyünde öğretmenlik yapan arkadaşım Murat Aydemir'i çağırıp kendisine «başbakanlıktan böyle bir emir aldım. Bu mezarın etrafını betonla çevirip zincir gerdirsem köylüler çalar mı» diyor. Murat Bey, olumlu yanıt verdiği halde o gündür bu gündür mezarın etrafı halâ çevrilmemiş bulunuyor.

Bu gün otlara gömülen mezarı ile adsız kahramanlara kavuşmak üzere olan kahraman Turgut Alp'e Tanrı'dan toprağını bol etmesini dilerken tarihini sevenlerin tarih araştırmaları ile uğraşan ünlü kişilerin bu konuya eğilmelelerini gömülden dilerim.

(1) İnegöl'ün adı ile ilgili bilgi : «Gazi'nin Yolu, Dr. Memduh Necdet»

(2) İnegöl'ün tarihi ile ilgili oldukça iyi bilgi : «Turgut Can Mamaş, İnegöl» isimli eseri.



Akdağmadeni'nden Tekerlemeler

— 11 —

Derleyen : Avni YÜKSEL

Folklorumuz ve Çocuk Edebiyatımızda büyük bir rolü olan çocuk tekerlemelerinin derlenip bir dergide yayımlanması ve bir kitap haline getirilmesi ihtiyacı beni bu araştırmaya sürüklemiştir. İlk derlemem bu derginin Nisan 1965 sayısında yayımlanmıştır. Bu hal bana cesaret verdi ve çalışmalarımı hızlandırdım. Çalışmalarımı, kaybolan zenginliklerimizi meydana çıkarmak ve az da olsa folklorumuza faydalı olmak çabasındayım...

Yazın gündüzler sıcak olduğundan erkek çocuklar akşamları oynarlar. O gün gökte ay bir sini gibi yuvarlak ve parlarsa oyuna başlamadan önce aydedeyi seyredirler. Aydedenin de kendilerini seyrettiğini sanırlar, ona saygı duyarlar. Yüksekliğini Allah'a yaklaşıtırlar, tekerlemeler söylerler :

Ay gördüm Allah
Amentü Billah
Ne kadar günahım varsa
Affet Allah
Gördüğüm aylar
Nur gibi parlar

Ay dede
Evin nerede
Tavuk kes te
Yağa yatır
Bala batır
Sen yemezsen
Bana getir.

Yine oyuna başlamadan önce ebe seğmek için şunlar söylenir :

Anan nerde doğurdu
Samanlıkta doğurdu
Samanlıkta kediler
Bize miyav dediler
Ananda bal
Baban da bal
Sen de olmuşsun bir bal.

Miri miri mırıği
Koyverdim bozkırıği
Adı başında 15 yaşında
Günde bir şinik arpa yer
Saatta beş metre gider.

Bunu bir kişi her kelimeyi bir kişiye raslatarak söyler. Kimde biterse ebe odur. Veya :
Üşüdüm dondum soğuktan

Bir kız çıktı koğuktan
Kız bulgur kaynatır
Dedem sakalını oynatır.

Bir elma
İki elma

Dokuz elma
On elma
Mer elma

Çoğu zaman kız çocukları iki guruba ayrılarak oynarlar. Bir taraf kız diğer taraf ane olur. El çarparak bir kız tarafı, bir anne tarafı söyler. Sonunda «lay lay» diye taraklama birbirinin aralarında geçerler.

Nerdeydin kızım
Balodaydım anne
Ne yaptın kızım
Dans ettim anne
Kimin oğluydu
Bilmiyom anne
lay lay lay lay lam

Elimde ayna
Kum gibi kayna
Dayımın oğlu
Gel bize oyna
Uyu meleğim
Sana çorap öreyim
lay lay lay lay lam

İlkbahar gelince tarlalarda bir çiçek ağar sarı sarı. Çiğdem derler bu çiçeğe. Her çocuk tanıır onu. Hep beraber toplanır ve dikenli bir dala geçirilir. Bir kişi eline alır öne geçer. Bir tarafında elinde torba taşıyan bulgurcu, diğer tarafında tabak taşıyan yağcı bulunur. Arkalarındaki çocuklarla kapı kapı dolaşarak şunları söyler ve yağ, bulgur toplarlar.

- 1 — Çiğdem geldi kapıya
Ya düşürür tapuya
Bulgur olmazsa yağ olsun
Ufaklıklar sağ olsun
Bir verenin oğlu
İki verenin kızı olsun
- 2 — Çiğdem çiğdem çiçeği
Ebeim oğlu kışeği

Tepegöz'ün Poshof Rivayeti

Yazan : Doç. Dr. Şükrü ELÇİN

Kars'ın Poshof kasabasında Bülent Alpay'dan «Yamyam hikâyesi» adı ile tesbit ettiğimiz rivayet şöyledir :

93 Harbi'nde bir subay ile iki asker Afrika ormanlarında nasılsa yollarını kaybetmişler. Gece dememişler; gündüz dememişler, durmadan dolaşmışlar ama bir yol bulup çıkamamışlar. Sonunda bir iz buluyorlar. İzin ardından gide gide bir gün yabani bir keçi sürüsüne rüşyorlar. Bu yaban keçilerini otlatan da yamyam adı bir adam. Yamyam, çok iri vücutlu, alınun ortasında bir göz, dil bilmez heybetli bir adam.

Yamyam askerleri görünce sürüsünü topluyor. Askerlere elle işaretle peşimden gelin, diyor. Subayla askerler çok korkuyorlar. Ne biçin insan, bizi sakın yemesin, diyorlar. Çare, siz askerler peşimden gidiyorlar. Yolda yamyam, büyük bir çam ağacını tutar tutmaz, kökü ile çıkarıyor. Omuzuna atıyor. Gide gide bir ine geliyorlar. Yamyam keçileri ve askerleri içeri aldıktan sonra ini büyük bir taşla kapatıyor. Getirdiği ağacı eli ile kırıp dört parça ediyor. Ocağa koyup üstüne oturuyor. Subay ile

askerlerin karşısına oturuyor.

Subay yakışıklı imiş. Yamyam uzun uzun yüzüne baktıktan sonra avucuna alıp gacı gurcır yemeğe başlamış.

Yamyam insan bulunca insan yermiş. İnsan bulmayınca keçileri yermiş.

Yamyam subayı yerken askercikler şaşırmuşlar, donup kalmışlar. Ne yapalım diye düşünürlerken birisi kamasını çıkarıp yamyamın tek gözüne saplamış. O zaman yamyam öyle bir nâra atmış ki dağ, taş sadâ vermiş. Askercikler hemen keçilerin arasına girip saklanmışlar.

Yamyamın gözü kör oluyor. Sabah olunca sarsıla sarsıla inin kapısına gelip taşı deviriyor, kapı açılıyor. Yamyam ayaklarını açıyor, bir bir keçileri eli ile yoklayıp dışarıya salıyor. Maksadı askercikleri bulup yemek. Askerler, onun yediği keçilerin postlarına sarııp keçi taklidi yapıp çıkmak istiyorlar. Yamyam postlarını tutarken askerler postları bırakıp canlarını kurtarıyorlar. Bu oyundan yamyam da çok korkuyor.

Yağ verenin kızı olsun
Bulgur verenin oğlu olsun
3 — Dam başında boyunduruk
Geze geze yorulduk
Verin yağdan bulgurdan
Torbamızı doldurak

Tabak ve torbalar dolunca herkes evinden birer kaşık getirir, bir kazanda yağlı bir pilâv pişirilir ve gülle oynaya yenir.

Çocuklar anne ve ninelerinin söyledikleri ninnileri ve ilâhileri oyunlarına mal ediyor, onları öyle bir şekilde kullanıyorlar ki; tıpkı derişlerin raks edişlerine benziyor oyunları :

Hu dervişler dervişler
Hak yoluna durmuşlar
Hak yolunda bir kuyu
İçinde zemzem suyu
Eğildim su içmeye
Kanat gerdim uçmaya
Cennet kapısını açmaya
Cennette var bir üzüm
Çilesi düzüm düzüm
Çilelerin hocası
Bugün cuma gecesi

İhtirdılar deveyi
Ali bindi atına
Çıktı göğün katına
Gökten bir beşik indi
Ninni dedim uyuttum
Allah dedim büyüttüm

☆
Hu hu hu Allah
Atam gelir inşallah
Hu hu hu Allah
Oğlum olur inşallah

Yine kızlar erkekleri kızdırmak için şunları söylerler

Kaya dibi aralık
Kızlar beşbin liralık
Oğlanları sorarsan
Fiçide kokmuş balık.

Oyunlarına nasıl tekerlemelerle başlarlar. sa öyle tekerlemelerle bitirirler. Bir kişi sorar diğerleri hep bir ağızdan cevap verirler :

Ayağımın altındaki ne
Üzüm
Herkes evine düzüm düzüm.
Derler ve dağılırlar.

Kızılcahamam Folkloru

Yazan : Osman SAYGI

1 — KIZILCAHAMAMIN İĞDIR KÖYÜNDE, KIZ ALMA (DÜNÜR) :

Oğlanın annesi ile komşularından iki kişi, akşam yemeği yendikten sonra, kız evine giderler. Evin içine girince, çörek otu denilen bir çeşit bitki tohumunu, dua okuyarak işimiz rast gelsin diye, evin içersine serperler.

Misafirler oturduktan sonra şuradan buradan söz edilir ve «Allahın emri, Peygamberin kavli ile, kızınızı oğlumuz münasip gördük» denir. Eğer, hane sahibi vermek taraftarı ise : «Biraz düşünelim, taşınalım da, ondan sonra söz veririz» derler, Bu durum, Kızı vermek niyetinde olduklarını gösterir.

Verilmemesini isterlerse : «Bizim kızımızı satılık değil» diyerek, bir daha gelmemelerini isterler.

Eğer, istekli durum olursa; oğlanın babası, Köy hocası ve bir kaç yakın komşu alınarak tekrar kız evine gidilir. Yine söz açılır. Bu arada, bir «yemek sofrası» hazırlanırsa kız veriyoruz, demektir. Yemekler yenirken; alınması gereken eşyalar, söylenir.

Bu eşyalar, alındıktan sonra «harç» gider ve «Nişan» olur.

2 — HEYBE KOYMA (HARÇ) :

Oğlan tarafı, komşuları Harca ve Nişana davet eder «Heybey'e buyurun» der. Onlar da fasulyeden, bulgurdan, patatesten evde ne bulurlarsa, oğlan evine götürürler.

Bu iş Cumartesi günü olur. Yiyecekleri yükletirler, kız evine giderler.

Yemekler yendikten sonra, kızın babası, harç getirenlere para verir. Oğlan evinin yaptığı gibi, kız evi de akrabalarını davet eder. Bu iş Cumartesi günü hazırlanır. Pazar günü de NİŞAN olur.

3 — NİŞAN :

Davet edilen komşular, kız evine akşam olmadan giderler. Yemekler yenir. Gelinin ayrı bir evde en güzel elbiseleri ile süslenir. Gelin kadınların bulunduğu odaya alınır, gelinin ilk gelişini haber verene, kaynana para verir. Gelin önce kaynananın, sonra büyüklerin ellerini öper, orta yerde bir sandalyanın üzerine otururlar, komşuların getirdikleri armağanlar yanı başına konur. İlk önce, yüzüğü kaynana taktır, sonra sırasıyla bilezik, saat ve küpeleri ta-

kılır. Hediyelerden sonra, ikişerli yahut dörderli oyunlar oynanır. Oyunlar, oynanırken, bir kişi TEF çalar, iki kişi de türküler söyler. Böylece nişan eğlencesi sona erer. Ve düğün hazırlıklarına geçilir.

4 — DÜĞÜN :

Ekseriye düğünler, sonbahara raslatılır. Harman sonuna, oğlan evi güveye elbise, yatak ve başkaca eşyalar alır.

Köy gençleri aralarında seçtikleri bir iki kişi ile davulcu, zurnacı ve köçekler tutulur, köy çocukları, davulun geleceği yollara dökülür ve davulcular karşılanır. Davulcular köy odasına bir haftalığına misafir edilir. Davul, günde dört defa köy meydanını şenletir. En kıvrak vakit yatısı vaktidir. Gençler ateş yakarlar, gençler sin sin oynarlar. Bu oyun ateş etrafında sekererek oynanır.

Haftanın çarşamba günü, kız evinden oğlan evine (BO) götürülür, bu (BO) şöyle olur : Tepsi dediğimiz tabakların üzerine, çörek, yemiş, sadıç ve güveyin elbisesini korlar, başlar üzerinde götürülür. Davullarla birlikte, nağra ve tabanca atarak oğlan evine gidilir. Orada yemekler yenir, kızın babası davulculara para verir.

Perşembe günü ise (YÜK) çıkar. Yük komşularla, merasimle kız evine gönderilir. Orada da yemekler yenir. Kıza yapılan eşyalar, gelenle birlikte oğlan evine getirilir.

Cumartesi günü akşamı KINA GECESESİ'dir. Köy kızları gelin evinde toplanırlar, yemekler yendikten sonra geline kına yakılır ve kızlar türkü söylerler :

«Bismillâhi deyin kızlar KINA'ya
Çağırın gelsin garip Ana'ya.
Ananın yapısı, yapı yapısı
İllerin îfâi taşın katısı.

Anama giderken battı bir diken
Kör olsun diken yollara dökten.

Bu ayrılık ta ölümden beter,
Çarığımın başını bağlayamadım
Anama sarılıp ağlayamadım,

Atım eğilenmiş er mi gidersin,
Çarığım kirlenmiş yur mu gidersin,
Sen de beni böyle kor mu gidersin

Atım eğilenmiş binit taşına,
Kolların şınıyor eyer kaşına

ARAŞTIRMALARI

Benim başıma değil alem başına,
Orak ver, orak ver otlar biçeyim.
İl oğlu duymasın saklı kaçayım.

Kumsala ev yapmayın ev batır gider,
Gurbete kız vermeyin, kız yiter gider,
Anayı babayı terk eder gider.

Kürtlerin çadırı kızıl keçeden,
Sesleri geliyor karşı geçeden,
Sencileyin var mı kızın hiç eden.

Yüksek evler ıssız kaldı,
Analar babalar kızsız kaldı.
Vurun gelinin kınasını,
Ağlatın garip anasını.»

Diyecek, eğlenirler, bir çok oyunlar oynanır, sabaha kadar şenlikler yapılır.

Bir de, köylüler, akşam yemeğinden sonra toplanırlar. Meşaleler yakılır ve güveye de kına vurulur. Ve şöyle olur : Köy delikanlıları meşaleler ve davullarla halkla birlikte güveyin bulunduğu evin önüne gelirler. Akşamın karanlığını bu parlak alevler aydınlatır. Ortalığı bir sessizlik kaplar. Ve ince garip bir zurna sesi yükselir. Bu arada bir kaç delikanlı, şu türküyü söylüyor güveyi çıkarırlar :

«Ah sabah oldu, sabah oldu,
Sigaram yanmaz oldu,
Sigaramın dumanından,
Gözlerim görmez oldu.

Güveyi alarak köy meydanına getirirler. Bu arada silâh sesleri ortalığı coşturur.

Yanan sin sin ateşinin yanına güvey oturur. Eline iki delikanlı kına yakar ve ellerini sararlar. Sin sin oyununa devam edilir. Pazar günü Kızın çehizi, iplere asılır. Kadınlar ve erkekler seyre gelirler. Eşyalar, kız evi önünde istif edilir.

Davulcu ve zurnacılar, güvey ile sadıç köy meydanına getirmeye giderler, BO günü giden yemiş ve eşyaları iki kişi taşır, güvey ile sadıç el ele tutuşarak köy meydanına gelirler. Köyün Hocası ve bir kaç kişi çıkar; güveye dua okunarak elbiseleri giydirilir. Önce MINTAN'ı şu mısralar ile giydirilir :

«Allah, Allah illallah,
Selâvat verelim Muhammed'e
Bu biçiyi kim biçti ?
İdris aleyhisselâm biçti,
Abu hayatı kim içti,
Hızır aleyhisselâm içti,
Cennetin kapısını kim açtı
Cömert cânlar açtı
Cömert cânlar aşkına

Beş vakit namaz sahibine
Dinimizin gayretine selâvat
Selâvat verelim Muhammed'e»

Sonra sıra KUŞAK, tadır :

«Bu erlik kimden kaldı
Hazreti Ali'den kaldı,
Kuşak kuşatmak
Kimden kaldı ?
Nebiler serverinden kaldı.
Nebiler serverinin aşkına,
Beş vakit namaz sahibine,
Dinimizin gayretine,
Selâvat verelim Muhammed'e»

Diye, Türkçe dualar edilir, sıra ÇEKET ile YELEĞE gelir :

«Eli kan, kılıcı kan, ciğeri püryan,
Şehit giden cânlar aşkına,
Beş vakit namaz sahibine,
Dinimizin gayretine,
Selâvat verelim Muhammed'e»

Denir ve peşkir'e (PIŞGİR) sıra gelir :

«Daima secdeden kaldırmaz yüzünü,
Hakka teslim etti kendi özünü,
SİD (1) aleyhisselâm dokudu bunun
bezini

Sid, aleyhisselâm ruhuna,
Beş vakit namaz sahibine,
Dinimizin gayretine,
Selâvat verelim Muhammed'e»

Dendikten sonra MENDİL ve KESE'ye sıra gelir :

«Tanrının aslanı Hazreti Ali,
Budur bunun erkânı yolu
Comartlar kesesi dolu
Comart cânlar aşkına
Beş vakit namaz sahibine,
Dinimizin gayretine,
Selâvat verelim Muhammed'e»

Dendikten sonra, sıra KASKET'e gelir.

«Karışılmaz Haktâlâ senin işine,
Mevlâm hayır yazsın yiğit başına.
Euzu besmele ile var her bir işine
İşte devlet tacı konu başına.»

«Külâh gelmiyor» derler. Oğlanın babası bir şeyler hediye eder. Kasketi de giydirilir. Tepsideki yemişler çocuklara dağıtılır. Güvey köyün büyüklerinin ellerini öper ve eve dönerler.

Daha sonra, davulcu, zurnacı ve bütün köy halkı toplanarak gelin almak için kızın bulunduğu eve gidilir. Gelinin oğlan Kardeşi, «Kapı bıçağı» denilen, parayı almadan kapıyı

Tire'de Karanfil Çeşitleri ve Mânileri

Yazan : Gündüz ARTAN

Lâle devrinin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Tire'de özel olarak yetiştirilmiş lâle soğanları takdim edilmişti. O devirde çeşitli çiçekleri, şifalı suları ve lâtif havasıyla meşhur olmuş Tire'nin Gökçepinar mesiresinden getirilen bu nadir hediyeden pek memnun olan Damat İbrahim Paşa, otuza yakın çeşitte karanfilleriyle isim yapmış olan Tirelilere bir armağan olarak koyu kırmızı renkte ve emsâllinden çok iri bir karanfil cinsini göndermiştir. O günden beri «İbrahim Paşalı» ismiyle yetiştirilen bu karanfil, Lâle devri sönüp gittikten sonra bile çiçek zevkinin Tire'de devam ettirilmesine vesile olmuştur.

Tire'de hâlâ çiçek zevkini, sevgisini yaşatan ve kendi adını verdiği «Toklu» karanfil cinsini türeten Tire Müzesi Müdürü sayın Faik Tokluoğlu'nun verdiği bilgiye göre Tire'de 25-30 çeşit karanfil yetiştirilmiştir. Bunlardan bellibaşlıları şunlardır :

İbrahim Paşalı (koyu al ve açık vişne renkte), Kartopu (beyaz), Yıldız (beyaz, kırmızı veya sarı, kırmızı karışı-

ğı) Gümüş fincan (beyaz, kırmızı dantelli), Çavuş ebrusu (göbeği beyaz, etrafı eflâton renkte ve çok iri), Hafız (kırmızı, beyaz benekli), Cihan yandı (sarı), Büyük ülker (penbe beyaz üzerine beyaz, kırmızı, sarı çizgili), Bakırlı (sarı), Çıtır (beyaz üzerine eflâton benekli), Toklu, Gül şeftali (penbe), Gül kurusu (Penbe, Nar çiçeği, Sakız ah, Sarı kanarya sarısı ve iri), Düz sarı (samanı sarı), Toplu sarı (10-15 adedi birden açar), İri mor, Göbekli mor, Şarabî mor, Fes mor, Masır mor, Fındıklı mor, Deli mor, Tozkoparan mor...

Karanfil diyarı olan Tire'de bu güzel çiçeğin adı geçen manilerden bazıları :

- 1) Karanfil yalakları
Tire'nin konakları
Gül suyuyla yıkanmış
Yârimin yanakları
- 2) Karanfil ektilim taşta
Bitmedi kaldı kışa
Ne hayırsız yâr imiş
Çeyizim gitti boşa
- 3) Karanfil derdim sana
Sevgilim derdim sana
Beni bıraktın artık
Söylenmez derdim sana
- 4) Karanfil takma ile

- Yüreğim yakma ile
Sana nasıl doyulur
Yüzüne bakma ile
- 5) Karanfil gümesine
El attım düğmesine
Yâri tenhada buldum
Sarıldım memesine
- 6) Karanfil ek biber ek
Biberin yeri gevrek
Senin gibi oğlana
Benim gibi kız gerek
- 7) Karanfil koydum taşta
Bu ayda girdim yasa
Güzellikte dengin yok
Velâkîlin boyun kısa
- 8) Karanfil oya oya
Vuruldum servi boya
Geç karşıma güzel kız
Bakayım doya doya
- 9) Karanfil ince ince
Kaşık saldım pirince
Bir yerde duramıyorum
Ben seni görmeyince
- 10) Karanfil aldım handan
Seni severim candan
Kaç mektup yazdım sana
Gözümden akan kandan
- 11) Karanfil uzar gider
Yaprağı bezer gider
Yâr yolunu şaşırılmış
İnşallah bize gider.
- 12) Karanfil açak açak
Olur mu yâre uşak
Yardan bıktım diyene
Sevaptır atmak dayak

açmaz, gelinin arabasına, beyazlar giyinmiş dört kadın oturur.

Gelin almaya (Hâk alma) da dendiği gibi bu kadınlara da (Haklı) denir Haklılar, gelinden evvel arabaya binerler. Gelin de arabaya bindirirler. Köy camisinin etrafı dolandıktan sonra, oğlan evine götürülür.

Güvey, bir kabın içersine koyulan, buğday, şeker ve parayı gelinin üzerine serper. Gelinin eline bir çocuk verilir.

Gelin de bu çocuğu, atın boynundan üç kere dolandırır.

Sonra gelinin üzerine komşular su dökerler. Ve gelini iki kişi attan indirir. Atın ayağının altında kaşık ve testi kırılır. Akşam eve güvey girer. Düğün sonunda, köyün dışında bir yere tahta dikilerek nişan talimleri yapılır. Böylece düğün ve gençlikler sona erer.

Not : Bu yazı Kızılcamaham, İğdir köyünden ve Atatürk öğretmen okulu öğrencilerinden Nevzat GÖKÇE'den derlenmiştir

- 13) Karanfil hanelensin
Su dökün tanelensin
Ne gözüm yâri görsün
Ne derdim tazelensin
- 14) Karanfil hane hane
Su döküm tane tane
Ellerin beş on yâri
Benim yârim bir tane
- 15) Karanfil eker misin
Baf mısın, şeker misin
Dünyada yaktın beni
Ahrette çeker misin
- 15) Karanfil sıra sıra
Yârim gitti Mısra
Yârim keklik ben palaz
Giderim ardı sıra
- 17) Karanfil biçim biçim
Ölürüm senin için
Bütün dostlar düşmandır
Seni sevdiğim için
- 18) Karanfil katmer olsa
Sevdiğim esmer olsa
Sevdiğimin yanağı
Akşama iftar olsa
- 19) Karanfil olacaksın
Sarıp solacaksın
Ben hâkime danıştım
Sen benim olacaksın
- 20) Karanfil oyulur mu
Torbaya koyulur mu
Senin gibi güzele
Ömürce doyulur mu
- 21) Karanfil katar oldu
Ayrılık yeter oldu
Üç beş aydır görmedim
Ölümden beter oldu
- 22) Karanfil oylum oylum
Geliyor servi boylum
Servi boylum gelince
Şen olur benim gönlüm
- 23) Karanfil oymak oymak
Olur mu yâre doymak
Yâre doydum diyenin
Caizdir boynun vurmak
- 24) Karanfil kurutmadım
Ben seni unutmadım
Hatırını çok saydım
Üstüne yâr tutmadım
- 25) Karanfil tak da gel
Nazlı nazlı bak da gel
Her gönlüde yerin var
- Sular gibi ak da gel
- 26) Karanfil ekerim.
Üstüne su dökerim
Bu dünyanın kahrını
Senin için çekerim
- 27) Karanfilim fil fili
Nerden aldın bu dili
Bu dil buranın değil
İstanbulun bülbülü
- 28) Karanfilim top topak
Öptüm sevdim şapbadak
Ben yârimi öperken
Anam geldi hopadak
- 29) Karanfilim susuzum
Kaç gündür uykusuzum
Girme yârim koynuma
Elim durmaz huysuzum
- 30) Karanfilim sarılı
Bir lâf etsem darılı
Ben burada yalnızken
Sana kimler sarılı
- 31) Karanfilim telendi
A kız memem ellendi
Ellere nasıl vardın
Benlen adın dillendi
- 32) Karanfilim verende
İnsaf senin nerende
Kabahat senin değil
Sana gönül verende
- 33) Karanfilim toz pembe
Hakikatsız dost bende
Ellerle güler oynar
Gece gündüz yas bende
- 34) Karanfilim saksıda
Bir yâr sevdim uykuda
Ben yârimi beklerim
Akşam ile yatsıda
- 35) Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Yâri çirkin olanlar
Evine hasta gider
- 36) Karanfilim diziyile
Kimler görmüş gözüyle
Vallahı ayrılamam
Düşmanların sözüyle
- 37) Karanfilim ta burda
Selâmet var sabırda
İkimiz bir ölelim
Çift koysunlar tabuta
- 38) Karanfilim ek beni
Saksılara dik beni
- Allı morlu açarsam
Al, göğsüne tak beni
- 39) Karanfilim süt beyaz
Ayrı düştük biz bu yaz
Hediyeni istemem
Mektubunu sıkça yaz
- 40) Karanfilim sarkarım
Açılmağa korkarım
Deseler yâr geliyor
Ölü olsam kalkarım
- 41) Karanfilim salkımda
Gece gündüz aklımda
Benim bir sevdiğim var
Can evimim altında
- 42) Karanfilim bir ateş
Yârin yüzünde güneş
Binbir güzel içinde
Benimkine yoktur eş
- 43) Karanfilim moruna
Ölüyorum yoluna
Varsam elin oğluna
Alır beni koynuna
- 44) Karanfilin kokusu
İği yakar doğrusu
Gözlerim kapanıyor
Geldi yârin kokusu
- 45) Karanfilin mor beni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni
- 46) Karanfilin filizi
Görmedim ben hiç zizi
Hırçın bir rüzgâr esti
Ayırdı ikimizi
- 47) Karanfilin kurusu
Annesinin kuzusu
Yedi yıldır yâr sevdim
Ayrılamam doğrusu
- 48) Karanfilin tarçının
Neden böyle hırçın
Ne uzunsun ne kısa
Tamam benim harcımın
- 49) Karanfilin kararın yok
Gonca gülsün timarın yok
Ben seni çoktan sevdim
Senin benden haberin yok
- 50) Mor karanfil, mor
sümbül
Bahçemde öter bülbül
Ben goncayı isterim
Elin olsun açan gül

Deyimler

II

Derleyen : Faik AKÇIN

Çiçek gibi
Çiçeği burnunda
Çile çekmek
Çile çıkarmak
Çileden çıkarmak
Çil yavrusu gibi dağılmak
Çingene çalar kürt oynar
Çingene evinde musandıra
Çingene borcu
Çivi kesmek
Çirkef çarşısı
Çıtır pıtır
Çınçın inletmek
Çıt kırıldım
Çilli bibi
Çorbaya dönmek
Çocukluğu aklına gelmek
Çocukluğu tutmak
Çürük tahtaya basmak

D

Dağbaşı
Dağlara taşlara
Dalına binmek
Daldan dala konmak
Dalgacı Mahmut
Damdan düşer gibi
Damarı tutmak
Damarına basmak
Damarına girmek
Dapdaracık
Darısı başına
Dalga geçmek
Damdan düşmüş kiremit suratlı
Dağlı gelir bağluyı kovar
Doğduğuna pişman olmak
Dırıldır etmek
Deliye dönmek
Deli divane olmak
Dei kız
Devede kulak
Devenin pabucu
Destan kahramanları
Dediği dedik
Deliksiz uyku
Deli fişek
Deliğe tıkmak
Derleyip toparlamak
Deve yapmak

Deveye hendek atlatmak
Devlet düşkünü
Devlet kuşu
Dem çekmek
Dem gelmek
Dem vurmak
Demlenmek
Derdine yanmak
Demir gibi
Demirleri funda etmek
Derdini marko paşaya anlatmak
Deve kini gütmek
Derman bulmak
Defter tutmak
Defter açmak
Dize gelmek
Dişten arttırmak
Dişinden tırnağından arttırmak
Divaneye dönmek
Dikbaşlılık etmek
Dikinê gitmek
Dikiş tutturamamak
Dil belâsı
Dil çalmak
Dil çıkarmak
Diller dökmek
Dile gelmek
Dil uzatmak
Dile destan olmak
Dilde tüy bitmek
Dile dolamak
Dile düşmek
Dille tabir olunmaz
Dipsiz kile boş ambar
Diş bilemek
Diş geçirmek
Diş göstermek
Dişini sıkmak
Dizini dövmek
Dilini eşek arısı soksun
Dilini yılan sokmak
Dilini tutmak
Dilinin ucuna gelmek
Dişi bakır
Didikleme
Diken üstünde durmak
Dikiz etmek

Dilinin belâsını çekmek
Dizleri kesilmek
Dişlerini sökmek
Dırıldır etmek
Dörtgözle beklemek
Dört elle sarılmak
Dört başı mamur
Dört dönmek
Dört kolları
Dört gözünü
Dört kulak kesilmek
Dört nala
Doğru dürüst
Domuzdan bir kıl kârdır
Domdum helvası
Dostlar alışverişte görsün
Dümen kırmak
Dünyaya gelmek
Dünyaya kazık çakmak
Dünyayı pembe görmek
Dürtülemek
Düşmanları çatlatmak
Düşüp kalmak
Dudak burkmak
Dudak dudağa gelmek
Dulkarı beslemek
Dumanı üstünde
Duman attırmak
Dudak bükmek

E

Eceline susamak
Ecel teri dökmek
Ekmeğ eelden su gölden
Ekmeğ aldık peynir aldık ha-
yırlandı kalakaldık
Ekmeğ kapısı
Ekmeğten etmek
Ekmeğine yağ sürmek
Ekmeğini taştan çıkarmak
Elâlem maskarası
Elâlem budalası
Elâleme rezil olmak
El açmak
El altında
El altından kaydırmak
El ayak çekilmek
El avuç açmak
Ele almak

ARAŞTIRMALARI

El çekmek
Elde avuçta olmamak
Elde bir
Elde etmek
Elde olmamak
Ele almak
Ele geçirmek
El erismemek
El ele
Ele güne karşı
El gün
Ele vermek (yakalatmak)
Ele vermek (yabancıya ver-
mek)
Ele avuca sığmaz
El elden üstün
El avuç açmak
El etek öpmek
Elden ele geçmek
Elele vermek
El birliği
Elden düşme
El ermez güç yetmez
El uzatmak
Eline ayağına can gelmek
Elle canlı tutulur

Elemtere fiş kem gözlere şiş
Eli açık
Eli ağız
Eli çabuk
Eli yatık
Eli kulağında
Eli armut toplar
Eline sağlık
Eli kolu bağı
Eli dursa ayağı durmaz
Eli kışına kaçmış
Eli darda
Eli bayraklı
Eli maşah
Eli uzun
Eli boş dönmek
Eli ekmeğ tutmak
Elifi elifine
Eli bol
Eli açık
Elinin körtü
Elini ayağını öpmek
Emeği geçmek
Eski püskü
Eski ağıza yeni taam
Eski defterleri karıştırmak

Eski hamam eski tas
Eşik aşındırmak
Eşek şakası
Eşek sudan gelinceye kadar
dövmek
Etiliye sütliye karışmamak
Etekleri tutuşmak
Etekleri zil çalmak
Ettiğini bulmak
Ev açmak
Ev bark sahibi olmak
Evlere şenlik
Evlerden uzak (ırak)
Ezberden söylemek
Eyer boğaltmak

F

Faka basmak
Faraş ağzılı
Fatiha okumak
Fazla kaçmak
Fiat çekmek
Fit vermek
Fikir vermek
Fikir yürütmek
Fitili almak
Fitil vermek
Fırsat kollamak
Feleğin çenberinden geçmek
Feneri nerde söndürdün
Fol yok yumurta yok
Foyası çıkmak

G

Galebe çalmak
Galip gelmek
Garez beslemek
Garezi olmak
Gam çekmek
Gazaba gelmek
Gelen giden
Geceli gündüzlü
Gel zaman git zaman
Gemi azya almak
Gemi karaya oturmak
Geçmişe mazi yenmişe kuzu
derler
Geçti Bor'un pazarı sür eşeği-
ni Niğde'ye
Geçmiş ola
Gel gelelim
Gelene gidene sataşma
Geri basmak
Gezip tozmak

(Devam edecek)



Naldöken'de Toplumsal Hayat

Yazan : Rıza YETİŞEN

Köyde, genellikle horoz sesleriyle uyanır, birinci horoz sesleri henüz erken sayılır, ikinci horoz sesleriyle çok erken işi olanlar kalkar. Üçüncü horoz seslerinde hemen hemen bütün köy uyanır. Bu normal vakit sayılır. Sabahın son koyulaşan karanlığına Dan Karanlığı (Tan Karanlığı) adı verilir; normal uyumış vakti, işte bu devreden sonrasındır. Onlar için saat, güneştir. Gün ağarması ile kalkılır, güneşle işe başlanır, öğle paydosu, akşam eve dönüş güneşlidir. Yemek yeme, uyuma hep ışığa göre ayarlanır. İş müddeti, yazın uzun, kışın kısa olur.

Evlere ilk uyananlar, yaşlı kadınlardır. İlk iş, ocağı yakmak olur. İşe gideceklerin gayfalsımı (Kahvaltı) ve azığını hazırlar. Vakit gelince işe gidecekleri uyanır. Bazan, bu ilk uyanan kadın, komşularından birinin ocağı tütüyorsa, onunla birlikte bir kahve içmeğe gider ve üç beş laf edip dertleşir.

Kahvaltı olarak, genellikle akşamdan kalan yemekler, veya tağrana (tarhana) çorbası, ineği olanlar süt içerler, zeytin veya zeytin yağına eklemek banarak yerler.

Azıkları zeytin, peynir, soğan, deyen (Tahin), havla (helva), bekmez (pekmez), aş (Bulgur pilâvı), yumurta (yumurta) nadiren

HAYVANLA İLGİLİ FOLKLOR ÇALIŞMALARI YAPANLARA

Bulunduğu yerlerde halkın hayvanla ilgili gerek, gelenek, göreneklere ile uygulamakta oldukları hayvan yetiştiriciliği ve hayvan hastalıkları üzerindeki metod ve bilgileri tesbitle bilim dünyasına ulaştırmak isteyenler, bunları yayımlanmak üzere dergimize veya bu konuda bir eser hazırlamakta bulunan Ankara Ün. Veteriner Fakültesi Veteriner Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Asistanı Ferruh Diñer'e gönderirlerse faydalanılacaktır.

Yazar, okuyucu ve ilgililerden yardımlarını rica ederiz. T.F.A.

sucuk, balık ve börek gibi, daha ziyade kuru olan şeylerdir. Azığı, bezden yapılan bir torba içine koyarlar. Suyu olmayan iş yerlerinde çalşanlar, torbalarına küçük bir bardak (testi) veya şişe ile su koyarlar. Köyde dana çok, akşam yemeğine önem verirler. «Gündüz ne olsa yenir» deyimini çok kullanırlar.

İşe gidenleri yolcu eden kadın, önce yatakları kaldırır, yüküğe yığar; evi siler süpürür. Hayvanların damını (ahır) temizler, gübreleri gübreliğe, çer çöpleri çöplüğe atar. Evlin başka işlerini düzenledikten sonra, evinin bir günlük içme ve kullanma suyunu taşır, suyu oldukça uzakta bulunan kuyudan, testi ve güğümlele sırtında getirir. Ekmek bitmiş ise, hamur yuğurur, evindeki fırında yakmak için çalı çırpı getirir: Köy kenarındaki fundalığa gider çalıyı keser, selek halinde sırtına yüklenir, eve getirir (Çalının bir iki gün evvel kesilmesi ve kuruması iyi olur.) Hamur (hamur) mayalanmış ise fırın yakılır, ekme atılır. (Hamur, ağaçtan, göz göz yapılan ve mineyt denilen kaptı mayalanır.) Her ekme yapıldığında, küçük bir parça ekme (pide) yapılır; bu çabuk piştiği için, fırından alınıp, sıcak sıcak yenir. Yumurtası olanlar, kodalak denilen, el kadar hamurun içine bu yumurtayı kırmadan tüm olarak sokar ve fırına atar. Bu bilhassa çocuklara yapılır.

Kadın, yapacağı bütün işleri bitirmeden rahat edemez. İş biten, akşama kadar serbest kalır ve sokakta bina gölgelerine otururlar. Bu kadınlara bazan çok yaşlı dede'ler de karışır, oturur, yatar, konuşur, yamalık yamarlar (eski giyecekleri tamir etmek), yemeklik ve başka şeyleri hazırlarlar.

Akşama doğru, yemek pişirmeler başlar. Erkeklerin gelmeleri ve onların belli alışkanlıkları için (elini, ayağını yıkama, çamaşır değiştirme, çay kahve içme v.s. gibi) hazırlıklar yapılır, lambaların gazına bakılır.

Hayvanlar varsa, yerlerine bağlanır, suyu yemi verilir. Sonra, sofraya hep beraber oturulup yemekler yenir. Bazı allelerde erkekler ayrı, kadın ve çocuklar ayrı olarak yemek yerler. Bundan sonra yataklar yapılır (yayılır) uykusu gelen yatağa girer yatar. En son yatan da gene evin kadınıdır.

Giresuna Ait İki Türkü ve Anılar

Yazan : Sadi Yaver ATAMAN

Daha evvel Giresunda kaldığım yirmi gün içinde, Karadenizin bu inci şehrinin tanımağa çalışmışım. Bu günlerde yanımdan hiç ayrılmadığım söylediğim Giresunun Halk Musikisi babası Küçük Hüseyinden yazdığım türkülerini, sonraları çeşitli vesilelerle İstanbul Radyosundan tanımağa çalışmışım.

Bu türkülerin arasında 9/8 ölçülü, zeybek karakteri taşıyan «Mıcan» adlı türkünün notasını daha evvel vermiştim, yine Zeybek karakteri taşıyan «Çatak altında» adlı türküyü veriyorum. Bu türkü, Giresunun Halk Musikisi toplantılarında başta gelen türkülerden biridir ve mahallî karakter taşımaktadır. Notasından arda kalan sözlerini de veriyorum :

Çatak altında sıra da sıra kayıklar
Deniz dalgalandı suda oynar balıklar
Rejinin kâtibi bizi de bizi ayıplar
Ateşlere yansın (Bağlantı)

Elindedir kaması

Reji kâtibinin, bir rum güzeli ile aşkını dile getiren bu türkü, Anadolumuzda emsali çok olan «Düzme» örneklerindedir, daha evvel bir münasebetle bahsi geçmişti.

Bu arada «Yar yar horasam» adlı bir türkünün de notasını veriyorum. Radyolarımızda «Küçük Hüseyinden alınmıştır» kaydı ile değişik tarzda çalınmış söylenen bu türkünün küçük Hüseyinden alınan tarzı budur. Diğeri (yani Radyolarda çalınmış söylenen şekli), yine bir Karadeniz halk sanatçısı olan Kemenceci Bicoğlu Osmanındır (1). Netekim, Küçük Hüseyin de : can-çiğer arkadaşım, can yoldaşım, dediği Bicoğlu Osmanın aynı türküyü değişik çaldığını bana söylemiş ve örneğini de vermişti, fakat kendisinin çalıp çağırıldığı tarzı beğendiği ve savunduğu cihetle, biz onun tarzını tercih etmiştik. Diğer sözlerini de veriyoruz :

Merekte sarı saman yar yar
Sallanalım bir zaman yar aman gelin aman
Kızlar almış koca aman yar yar
Besbelli ahir zaman yar aman gelin aman

Mayıs ayı gelende yar yar
Dağlarda kar olur mı yar aman gelin aman
Sevdim de alamadım yar yar
Böyle de yar olur mu yar aman gelin aman

Derenin kenarında yar yar
Ham tevek asmaları yar aman gelin aman
Kızları güzel eden yar yar
Nazilli basmaları yar aman güzel aman

Giresunun Halk Musikisi kaynaşmalarında pek eskiye ait olmamakla beraber, yeni yetişenler üzerinde, küçük Hüseyinin büyük tesiri görülmektedir. Gençlerin çalıp çağırıldığı türkülerin mahallî olanları hep küçük Hüseyinden

ÇATAK ALTINDA

S. Ağır

Çatak altında sıra da sıra kayıklar
Deniz dalgalandı suda oynar balıklar
Rejinin kâtibi bizi de bizi ayıplar
Ateşlere yansın (Bağlantı)

Elindedir kaması

Reji kâtibinin, bir rum güzeli ile aşkını dile getiren bu türkü, Anadolumuzda emsali çok olan «Düzme» örneklerindedir, daha evvel bir münasebetle bahsi geçmişti.

Bu arada «Yar yar horasam» adlı bir türkünün de notasını veriyorum. Radyolarımızda «Küçük Hüseyinden alınmıştır» kaydı ile değişik tarzda çalınmış söylenen bu türkünün küçük Hüseyinden alınan tarzı budur. Diğeri (yani Radyolarda çalınmış söylenen şekli), yine bir Karadeniz halk sanatçısı olan Kemenceci Bicoğlu Osmanındır (1). Netekim, Küçük Hüseyin de : can-çiğer arkadaşım, can yoldaşım, dediği Bicoğlu Osmanın aynı türküyü değişik çaldığını bana söylemiş ve örneğini de vermişti, fakat kendisinin çalıp çağırıldığı tarzı beğendiği ve savunduğu cihetle, biz onun tarzını tercih etmiştik. Diğer sözlerini de veriyoruz :

Merekte sarı saman yar yar
Sallanalım bir zaman yar aman gelin aman
Kızlar almış koca aman yar yar
Besbelli ahir zaman yar aman gelin aman

Mayıs ayı gelende yar yar
Dağlarda kar olur mı yar aman gelin aman
Sevdim de alamadım yar yar
Böyle de yar olur mu yar aman gelin aman

çıkıştır, hâtırasi hiç şüphesiz nesillere aktarılacaktır.

Giresundan ayrılmadan evvel, hâtıraları yaşayan iki kişiden de bahsetmek istiyorum. Bunlardan biri, Topal Osman, diğeri de Can Akengin'dir. Topal Osman bilindiği gibi İstiklâl Savaşımızda yararlıkları ile tanınmış bir hizmet eridir. Giresunlular, onun mezarını «Kale» dedikleri, şehrin en yüksek yerine yapmışlar. Memlekete hizmet hissesini bir kitâbe ile tescil ederek, her fırsatta ziyarette bulunmaktadırlar.

Topal Osmanın mâceralarını, onun en yakın arkadaşlarından dinledim. Memlekete düşmanlık edenleri kuvallara koyup denize attığını, gencellere asmak suretiyle cezalandırdığını anlattılar. Topal Osman bir Halk Kahramanı saymak yerinde midir, değil midir? Bu, ayrıca incelenmeğe değer bir husustur. Şu var ki, ona, gerçek halk kahramanlarına olduğu gibi hayatını efsanelendirecek, belli başlı bir türkü yakılmamıştır.

Can Akengin, Giresunun yetiştirdiği özlü

Yaz Yaz Horanı

«ÇabuKça»

Sarı sîn se çemi yom

Yâz Yâz Yâz Yâz Sa rısın se

Çe mi yom Yâz Yâz Yâz

Yâz gu zel. sîn geçe

mi yom Yâza man ge

lina man

bir şairdir. Sazı olmadığı için ona saz şairi dememez, ama sözü ile, sohbeti ile, mânâsı ve mefhumu ile, hattâ yaşayışı ile gerçek bir âşıktır. Ergen yaşında yitirdiği sevgilisinin aşkı, onu dağlara salmış, küskün ve başboş yaşayışını ne çeşit icapları varsa hepsi onda :

Bir anda ak, kara; bir anda yok var
Bir an geppenişlik, bir an dört duvar
Can kayadır bu an, bu an târumâr
Bir an ölüm ister, bir an yâr umar
Bu anlar bu anlar... bu döne anlar
Bu anlardan ne Can, ne Felek anlar.

Giresunluların çok sevdiği ve hâtırasını hiç bir zaman unutmadıkları Can Akengin, 1892 yılında, Sultan Selim mahallesinde doğmuş, babası Beyazıt oğlu Mahmut kaptan, anasının adı Hüzmüz hanımdır. İdâdi tahsili görmüş bir yıl kadar da Darülfünun Edebiyat Fakültesine devam etmiş. Ateşli, heyecanlı, atılgan bir genç. Giresun gençliğinin heyecan kaynağı olarak kurdukları Bilgi Yurdu'na başkan olmuş. İzler adındaki mecmuada yazılarını ve şiirlerini yayınlamağa başlamıştır. Sanatkâr ruhlu bir insan olan Can, verilen temsillerde rejisörlük yapıyor, ağır eserleri sahneye başarı ile koyuyordu. 1927 de üçüncü defa gurbete düşen Şair, Bursada bir kızla nişanlanmış, ne çâre ki, camı gibi sevdiği genç kız ölüvermiştir. Derin bir perişanlık içinde Giresuna dönen Şair, bundan sonra o perişan, derbeder hayata kendisini kaptırmıştır. Artık tam manasiyle harâbâti olan şair :

Ha söndü, ha sönecek bu Can çerâğı
Diye, her dem ölümü beklemiştir. Nihayet beklediği ölüme 1942 Ağustosunun 31 ci günü kavuşmuştur.

Şairin, Giresun matbaasında bastırılmış olan iki ciltten mürekkep bir kitapta, hayatı şiir ve nesirleri bir araya toplanmış bulunmaktadır.

(1) Bicoğlu Osman, Karadeniz kemençesinin usta sanatçılarından biri idi, hattâ, gelmiş geçmiş Kemençecilerin en ustasıdır, diyenler de vardır. Halk ona, Piçoğlu diyor, aslında Bicoğlu-Bicioğlu olması gerekir. Daha evvel yine dergimizde, Altaylı Türklerin Musikilerinin bahsettiğimiz bir yazıda, Altaylı Türklerin, oyun havalarına «Bi» dediklerini «Bico»nun da oyuncu anlamına geldiğini kaydetmiştik, halen Safranboluda «Bicioğulları» diye anılan bir aile de vardır.

Devgeriş Köyü Monografisi ve Folkloru

Yazan : Rifki TANYILDI

Devgeriş köyü, Samsun'un güneydoğusunda, Çarşamba Tren yolu ve asfaltı üzerinde eski bir mesire yeri olan, Derbent'in ikibuçuk kilometre kuzeyinde bulunmaktadır. Bakacak tepesi eteklerinde üç mahalle halinde kurulmuş, denize üstten bakar bir durumu vardır.

Doğusunda yüksekçe bir tepe olan «Kara-dağ»ın arkasında Asarağaç; güneyinde Alibeyli ve Gürgenyatak; batısında da bir dere ve karşı yamaçta Hasköy komşuları bulunur.

Devgeriş, 110 hane, 1050 nüfustur. Köyün bugünkü insanları, 1924 mübadelesinde Sarşaban'ın (Yunanistan) Mustafaoğlu, Çayleyik ve Koçoğlu köylerinden gelen Türklerdir.

Orman bakımından fakirce olan köyün, içme suyu durumu iyidir. Köy içinde serpili vaziyette 15 ten fazla çeşme vardır.

GEÇİM KAYNAĞI

Halk, Tütün tarımı ile uğraşır. Samsun Maden bölgesinin en nefis tütünü burada yetişir. Ufak-orta boy, altın sarısı tütünü ile ün yapmıştır. Geçimlerini etkileyecek başka bir tarım kolu bulunmamaktadır. Bütün gelirleri tütündür. Giyimlerinden, hayvanlarının yiyeceğine kadar herşeyi parayla alırlar. Sadece, köy içindeki birkaç kâhya, kendi yünlerinden bazı dokumalar imâl etmektedirler. Daha doğrusu, imâl ettirmektedirler. Samsun yakın olduğu için, Şehirde çalışan ve köye gidip-geliş yapan bazı gençler vardır.

Samsundan, Devgeriş'e pazar hariç, hergün öğleden sonra araba bulmak mümkündür. Köyle şehir bağlantısını, genellikle wilyis cipleri yapmaktadır.

GIYİM

Devgerişli erkeklerin kendine özgü giyinme tarzları yoktur. Medenî kıyafet burada yerleşmiştir. Kilot pantolona raslanır. Başlarına kasket takarlar. Kışın köy içinde erkeklerde yün başlıklar göze çarpar. Bunları evlerde kızlar veya kadınlar dokuyorlar. Devgerişli gençlerin normal giyimleri, şehirliden farksızdır.

Kadınlar ve kızlar köyde «ferace» tâbir edilen siyah satenden yapılan, mantoya benzer bir elbise giyerler. Başlarında genellikle beyaz eşarp vardır. Onbeş yaşına kadar olan

kızların giyimi de bir kentlininkinden farksızdır. Sadece etekler biraz uzuncadır.

DÜĞÜNLER

Başlık usulü yerine Devgerişte, altın isteme âdeti vardır. Yapılan altın yeni yuvanın bir sermayesi ödevini görür. Bozdurulur gerekli yerlere harcanır.

DÜĞÜN NASIL OLUR ?

Devgerişte bir evlenme düğünü çoklukla cumartesi günü başlar, pazar akşam üstü sona erer. Bir davul, iki zurnadan kurulu çalgıcı ekibi cumartesi öğle üzeri köye getirilir. Köy içinde düğüne davet, iki genç kız tarafından yapılır. Bu kızlar, çağrılacak evleri tek tek dolaşırlar. Ellerinde baklava tepsisi vardır. Çağırdıklarına iki dilim tatlı verirler. Kızların bellerindeki kuşaklar ve tepsinin örtüsü pembe renktedir.

Düğün, bir yandan başlamıştır. O gün öğleden sonra ufak tefek oyunlar oynanır. Akşam yemeğinden sonra düğün koyuluncaya kadar, bireysel oyunlar oynanır.

Kadifeden Kesesi, Çiftetelli, Mor Köyün, Bahriye Çiftetellisi, Mevlâna, çevre oyunlarından Çarşamba oynanır. Bu arada kente yakınlığından olsa gerek, twist ve ça-ça gösterilerine de raslandığı olur.

Daha sonra Rumeli folklorunun bir örneği olan memleket oyunlarına geçilir. Bu oyunlar, bir dizi teşkil eder. Karşılıklı iki sıra halinde, simetrik cigoşla başlar. Ağır ritimle başlayan cigoş, temposunu gittikçe hızlandırarak çok hareketli hal alır. Ve karşılama'ya bağlanır. Biraz sonra bu karşılama, tek sıra, halkavari şekil alır, bir süre böyle devam eder.

Sıra, kabadayı ve Hasancık'tan başlamamak, Kasapla sona ermek üzere, kol kola tutunularak oynanan «hora» dizisine gelmiştir. Bu arada çalgı, aynı ritimde olan Paşadudu, Hamurcu, Haticeme Varayım, Yıldızların Altında, Telgrafın Telleri, Üsküdar Giderken havalarını çalar. Ve oyun, kasapla, serî bir şekilde son bulur.

Bu oyunlardan sonra, oğlan evinden kız evine kına götürülür.

KINA GÖTÜRME

Düğüne, ayrı bir renk katan «kına götür-

me»ye iki grup halinde kadınlar-kızlar ve erkekler katılır. Kına, bir tepsi içindedir. İçinde yanar halde bir çok mumların da bulunduğu bu tepsi, bir kadın tarafından taşınır. Oğlan evinden, Kız evine kadar yine çeşitli oyunlar yapılır. Kına teslim edildikten sonra, garipsi ve gelin ağlatma hedefi güden havalar çalınır. Örneğin : Dağlar dağlar, viran dağlar, yüzüm güler kalbim ağlar...

Kız evinde de saydığım tipten oyunlar oynanır ve epey bir süre geçer. Tekrar oğlan evine dönülür. Gece hayli ilerlemiştir. Halkın büyük kısmı evlerine çekilmiştir. Aralık sıra, çakır-keyflerindir. Bu bölümde, çoklukla uşak perdesinden «Yalnız bırakıp gitme bu akşam yine erken...» ve benzeri cinsten oturak havaları çaldırılır.

Bu suretle son bulan gecenin ertesi pazar günü sabah erkenden zurnalar, yine hafif tempolu davul eşliğinde nöbet vururlar.. Birazdan, konak (1) varsa oraya gidilir. Ögle üzeri konak oğlan evine teslim edilir. Konakçılar yemeği oğlan evinde yerler. İkinci üzeri, damat taşı'ndan sonra, gelin almağa gidilir. Özellikle, bu gelin alma sırasında çok silâh atılır.

BAYRAMLAR

Devgerişte, Ramazan ve Kurban Bayramları için kendilerine öze usüller yok gibi. Birkaç yıl öncesine kadar kızlar kolkola tutunup mâniler söylerlermiş. Ama şimdi bu âdet kalkmış..

Bayram namazından sonra, önce ev içinden başlamak suretiyle, komşular ve akrabalar arasında bayramlaşma olur.

SÖYLENEN MÂNİLER

Bayramlarda mâni söyleme kalkmışsa da, düğünlerde, kına gecelerinde ve kızların kendi aralarında yaptıkları özel eğlencelerde bazı mâniler söylenmektedir. veya bazı türküleri uygunlanmaktadır. Meselâ :

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Kaldır yârim şapkayı
Göreyim doya doya

(1) Konak : Oğlan evine yardım kabilinden, sekiz-on arkadaşın ortaklaşa, gözle görünür bir hediye veya nakit para getirmeleri işidir. Bunun için konakçılar, bir-iki saatliğine, davulu kendi emirleri altına alabilirler.

Devgerişin başına
Yağan yağmur kar mıdır
Hey Devgeriş devgeriş
Senin gibi var mıdır.

★

Merdîven kasak kasak
Yukarı çıkmak yasak
Devgerişten kız almak
Cennetten gül koparmak.

★

Agaçlarda kestane
Kestane tane tane
Devgerişin tütünü
Şu zamanda bir tane

★

Tütün serdim serene
Besbelli kuruyacak
Yaban köyden istemem
Devgerişten ocaacak.

★

Yağmur yağıyor yağmur
Devgerişin taşına
Bakmağa kıyamazdım
Emeklerim boşuna.

BİLMECELER

Devgerişte, özellikle kış gecelerinde evlerde toplanılır. Konuşulur, muhabbet edilir, eğlenilir, bu arada bilmeceler söylenir.

★ Allah yapar yapısını, bıçak açar kapısını (KARPUZ)

★ Benim bir gölüm var, içinde yılan; yılanın ağzında gül. (LÂMBA)

★ Çatçatan ağacı, patpatan ağacı, kırmızı lâbadan ağacı. (TÜTÜN)

★ O nedir ki, ona direk vurulmaz; o nedir ki, ona çare bulunmaz; o nedir ki, ona köprü kurulmaz. (Gökyüzü, ölüm, deniz).

★ Eften kantar, altın tartar. (KULAKI.)

★ Karşadan baktım pek çok, yanına git-tim hiç yok. (SİS)

★ Fildiren firek, göge direk. (DUMAN.)

★ Dağda tin tin.. tepede tin tin.. iliksiz tin tin kemiksiz tin tin.. (KELEBEK)

★ Öte ingem, beri ingem, tek ayağının üstünde duran ingem. (KAPI)

★ İsacık, Musacık, eli kolu kısacık. (TA-VUK)

Kış geceleri düzenlenen Aile toplantılarının en pratik ve yaygın kuruyemişi Mısır Patlağıdır.

Devgerişte bilinen atasözleri, deyimler.

F e l e k

Derleyen : Veysel ARSEVEN

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellâl iken, eşek berber iken, ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallarken, bir anne ile oğlu varmış. Bunlar pek fakirmiş. Eller iyi yiyip, iyi giyinip gezerlerken, bunların yiyecek aşları bile yokmuş. Bir gün oğul annesine :

— Biz niye eller gibi olamıyoruz ? diye sormuş. Annesi de :

— Ne yapalım oğlum, felek bize vermemiş, demiş.

— Ben gider feleği bulur, bizim için de isterim.

— Aman oğlum, felek bulunur mu hiç ? demişe de annesi, oğlu dinlememiş, biraz azık alıp yola çıkmış. Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, akşam üzeri bir köye varmış. Bu köyde, bir ihtiyarın evinde akşamlamış. İhtiyar :

— Nereye gidiyorsun böyle ? diye sormuş.

— Felek bize hiç bir şey vermiyor, onu bulmaya gidiyorum.

— Benden feleğe selâm söyle, hem de cennetlik miyim, cehennemlik mi diye de sor, demiş; sonra da çocuğa gözükmeden karnını doyurup yatmış.

Ertesi günü gene yola koyulmuş delikanlı, akşam üzeri bir köye varmış, bir kadının evinde akşamlamış. Kadın :

— Nereye gidiyorsun böyle ? demiş.

— Felek bize hiç bir şey vermiyor, onu bulmaya gidiyorum.

— Benden feleğe selâm söyle, bana bir çocuk versin.

Ertesi gün gene yol almış, akşam üzeri bir köye varmış, varlıklı bir ailenin kapısını çalmış, akşamlamak istediğini söylemiş. Çocuğu içeri almışlar, karnını doyurmuşlar, ekme kırıntılarını toplamışlar. Adam :

— Nereye gidiyorsun böyle ? diye sormuş.

— Felek bize hiç bir şey vermiyor, onu bulmaya gidiyorum.

— Benden feleğe selâm söyle, benim ma-

çeşitli dualar-beddualar başka il ve yörelerde de söylenmektedir. O bakımdan onları, yalnız Devgerişte söyleniyormuşcasına tekrar buraya almadım.

lum çok, birazını alıp fakirlere versin.

Ertesi gün çocuğun yanına azığını koyup, yolcu etmişler. Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, تنها bir yolda bir ihtiyara raslamış.

— Nereden gelip nereye gidiyorsun ? diye sormuş ihtiyar.

— Felek bize hiç bir şey vermiyor, onu bulmaya gidiyorum.

— Peki sen feleği görürsen tanırmısın ?

— Tanırım..

— Nasıl tanırsın ?

— Elbet bir yerinden tanıırım.

— İşte felek benim, dile benden ne diler-sin.

— Sağlığımı dilerim.

— Sağlığımdan sana fayda yok, dile benden ne diler-sin ?

— Fakirliğimize bir çare bul.

Bunun üzerine felek önüne bir çömlek sürmüş :

— Bu çömleği evine götürünce, yere çal, içindeki altınları harca, demiş. Çocuk yoldaki tembihleri de hatırlayıp, sorunca :

— İhtiyar cehennemliktir; çünkü sen aç-ken, yemeğini yalnız başına yedi. Kadın yalancının biridir, haram yer, onun için elindeki çocuklarını da alacağım. Malları çok olanların mallarını çoğaltacağım, çünkü hem onlara sahip olmasın, hem de fakirlere yardım etmesini biliyorlar. Haydi şimdi yolun açık olsun.

Çocuk evine vardığında, çömleği yere çalmış, çipil çipil altınlar, yere serpilmiş. Bunlarla evler yaptırmış, koyun, keçi, sığır almış, rahat rahat yaşamaya başlamış. Günlerden bir gün sefil kılıklı bir ihtiyar kapısını çalmış. İçeri buyur etmiş, yedirmiş, içirmiş. Ertesi sabah ihtiyarı yolcu edince bir de ne görsün ? Malları iki kat artmış, hasta annesi iyileşmiş mi ? Meğerse ihtiyar, feleğin ta kendisi imiş ve çocuğun eski huyunu yitirip yitirmediğini sınamaya gelmişmiş. Gün gelip, çocuk büyümüş, evlenip çoluk çocuğa karışmış, hep birlikte mutlu günler yaşamışlar.

(Anlatanın adı: Hatice nine. Yaşı: 80. Nerele: Kırşehirli. Alındığı tarih: 20.1.1955. Ne suretle alındığı: Akten Kurukafa'nın aracılığı ile).

Esnanî (Şevki Yılmaz)

Derleyen : Mahmut Kemal YANBEY

Esnanî Bayburt'un Aşağı Hinzeverek köyünde Hamza oğullarından Yusuf Ağanın oğludur. 1310 tarihinde doğmuştur Adı Şevki Yılmaz'dır, mahlası Esnanî'dir. Kendisi kalem şairidir, düşünerek şiir yazıyor. İki yıldır şiir söylemeğe başlamış, değerli koşmalarıyla muhitinde tanınmıştır.

Cumhuriyet Destanı

Dinleyin ağalar dinleyin baylar
Vasfını söyleyim Cumhuriyetin
Bizlere ne türlü varlık yarattı
Aslını söyleyim Cumhuriyetin.

Bitti bağımızda bir fidan gibi
Hükmü adaleti Süleyman gibi
Ziyası gün gibi nuru ay gibi
Bahsini söyleyim Cumhuriyetin.

Türk milleti uyur iken uyandı
Cumhuriyet oldu vatan nurlandı
Al bayrak dalgası hep yurdu sardı
Kısmını söyleyim Cumhuriyetin.

Zülumat nur ile tebdilât oldu
Şimdi idaremi adâlet buldu
Münevver bir nurlu kafadan doğdu
Neslini söyleyim Cumhuriyetin.

Ziyası yan bakan gözü kör eyler
Dağ taşı dinlemez yıkar yol eyler
Hangi dil var bu güzeli metheyler
Hüsünü söyleyim Cumhuriyetin.

Hangi idarede var bu âdalet
Tayyare top tüfek ordu alâmet
Bugün Türk milleti buldu selâmet
Methini söyleyim Cumhuriyetin.

Cumhuriyet candan sever vatani
Dostuna dost 'amma sevmez düşmanı
Acizdir vasfından anın Esnanî
Fethini söyleyim Cumhuriyetin.

★

Atatürk

Nasıl methedeyim Ulu Önderi
Vasfından acizdir dil Atatürkün
Adâletli şecaatli kahraman
Biz azatlısınız ol Atatürkün.

Karanlık gicede gün gibi doğdu
İstiklâlde muzafferiyet buldu
Şan ile şöhreti cihana doldu
Sancağı yükseldi ol Atatürkün

Sancağı kurtardı bu güzel yurdu
Ondan kuvvet buldu kahraman ordu
Saldırın düşmana, korkman, buyurdu

Himmeti yetiştirdi ol Atatürkün.

Görmedi, görmemiş eşini cihan
Baktım tevarihden ettim imtihan
Her anadan doğmaz böyle kahraman
Aslı Türk oğlu Türk ol Atatürkün.

Hangi dil söylesin onun methini
Himmeti kurtardı Türk milletini
Besledi büyüttü öksüz yetimi
Esnanî Kurbanı şöl Atatürkün.

★

Bir hocanın sorduğu suale cevap :
Hocam ne sorarsın benden cevabı
Müşkülün hallini meyhurdan ara
Aşkın şarabını içeni gözet

Dem bedem ayrılmaz mahmurdan ara.
Sakın sırrı irfan sofu'dan sorma
Nafile arayup kendini yorma
Şol Hakkın lütfünü kahrından sorma
Dert nedir Eyyubi meşhurdan ara.

Fena keyfiyetin bilmek istersen
Meskenet içine girmek istersen
Enelhak sırrına ermek istersen
Dari dildar olan Mensurdan ara.

Esnanî dolaşma sakın yabanda
Yoktur o dildarın Mısırla Şamda
Ne arap ne acem ne Gürcistanda
Eleman şehrinde pir nurdan ara.

★

Gonca gül açmadı bozuldu bağı
Bir sam vurdu yaprakları bozuldu
Hopluk zamanında nevrete çağı
Viran oldu otakları bozuldu.

Sürmedi bu dünyanın devranın
Kimse hikmetine ermez Mevlânın
Cevheret kısmında dürrü yektanın
Har vurunca revnakları bozuldu.

Güzellik çağında o nazik beden
Har vurmuş gül gibi bozulmuş tenden
Süleyman tahtını virane eden
Şehir vakti durakları bozuldu.

Esnanî sözlerin söylemez arif
Toplanmış hep gelmiş molla maarif
Terki vatan etmiş gidiyor Zarif
Güzel yanakların alı bozuldu.

★

Kişi sevdiğini, sadık dostunu
Kabîl değil edna alâya satmaz
Hatir olmaz, imkân olmaz, zor olmaz
Altun gümüş cevher semaya satmaz.

Ben seni bilirim vicdanı âli
Seyret bir kendinde olan kemâli
İyi gözet anla hali ahvali
Aşık maşukunu dünyaya satmaz.

Âlem bilir seni edna değilsin.
Yıkılmış bir çürük bina değilsin.
Halk içre tanınmış fena değilsin
Bağuban bülbülü ankaya satmaz.
Esnanî kalbini bırakma zare
Vücudunu yakma ateşi nare
Aşkında sabit ol bakma ağıyare
Mücevher kelamın imlâyâ satmaz.

★

Bilmem nasıl şeysin sevdiğim dilber
Bana zulmedersin Allahın yok mu
Bu gönülümü ettim sana aşıyan
Tevbeye gelmezsin günahın yok mu.
Sen her kimi görsen iman edersin,
Söz kesersin ahtı peyman edersin
Yazıktır canına cefa edersin
Senin bu dünyaya temain yok mu.
Doğru yoldan giden kullar usanmaz
Yüzü kara olup asla utanmaz
Esnanî ateşte dağları yanmaz
Senin bu âlemde pehanın yok mu.

★

Çok gözledin ezal bahar görünmez
Gülde bir nişan yok bülbül perişan
Sular çoş etmedi esmedi seba
Lâle yok, susam yok, sümbül perişan.
Bu bir alâmet mi yoksa bir hikmet
Çektirir kullara günbegün zahmet
Peyder pey artıyor şikâyi şöhret
Yol çıkmaz bir yana sağ sol perişan
Mart oldu görünmez bahardan eser
Canlı olanlar hep dermanı keser
Bir gün emrolunur kaba yel eser
Esnanî görünen her yol perişan.

★

Şairin ilk baharı hasreti :
Bir gün ezal bahar nişan gösterir
Bağ bahçe kuşanır gül yavaş yavaş
Düz ova dağ, bayır, kuru dereler
Yürür her tarafa sel yavaş yavaş.
Seller uyanınca nehirlere taşar
Rüzgârlar esince ummanlar çoşar
Eser badi seba katreler düşer
Dürlü renk gösterir sel yavaş yavaş.

Bülbül öter seda verir bağlara
Seyran eder ovalara dağlara
Küçük büyük hasil orta çağlara
Kızlara olmalı kul yavaş yavaş
Esnanî âlemden sırrını gizler

Gece gündüz vakti zamanı gözler
Yay gibi kaşları hem elâ gözler
Ver ağzım içine dil yavaş yavaş

★

Ezel bahar yaz ayları gelende
Her bir eşya nevrak bulur sevdiğim.
Bağ bahçe şenlenir değişir sistem
Bülbül gülden hayat bulur sevdiğim.
Sular seda verir hoş olur insan
Dağ bayır, ovalar olur gülüstan
Bağban gayret eder yetişir bostan
Güzellere seyran olur sevdiğim.
Güzeller ederler cümbüşü sazı
Göllerde çalkınır ördeği kazı
Hayran hayran ötersiz bazı bazı
Ver içim badeyi doldur sevdiğim.
Dağlar selâm alır kalmadı minnet
Gezelim bağlarda edelim sohbet
Tut sözüm Esnana çekirme zahmet
Sar sinemi beni güldür sevdiğim.

★

Nedir bu figanın, nedir bu zarın
Güle meftun olup yandın mı bülbül
Ne hasret çekersin bir gonca güle
Yar için sararıp soldun mu bülbül
El uzatıp derse bir gülü hoyrat
Sende bu ahvale edersin feryat
Her daim ağlarsın eylersin hayret
Bilmem hiç bir zaman güldün mü bülbül.

Yaz geldi renklerin o gül şikârin
Gün begün artıyor feryadı zarın
Dikene dolanır o gül nigârın
Bir defa rengini gördün mü bülbül.
Neden oldun sen bu aşkın abdalı
Kimse bilmez sende olan e'fâlı
Giceler gözlersin seher zamanı
Goncanın dalına kondun mu bülbül.
Esnanî der ne dolanır gezersin
Figan eder kara bağrın ezersin
Bu bağlarda garip garip gezersin
Arayup eşini buldun mu bülbül.

★

Hem aldın aklımı hem deli ettin
Gözü elâ kaşı kara sevdiğim
Allahı seversen irak dolaşma
Yavaş yavaş gel ikrara sevdiğim.
Senden başkasına gönül vermemem
Ahtım olsun ikrarımdan dönmemem
Verseler cenneti sensiz girmenem
Cehennemde yansam nara sevdiğim.
Kırpıkların oktur, kaşların yaydır
Billür dur puhağın cemalin aydır

"Türk Halk Oyunları" (★)

Yazan : Yılmaz ELMAS

Halkvevleri Genel Merkezi ilk olumlu çabası Koreograf Şerif Baykurt'un «Türk Halk Oyunları» kitabını yayınlamakla göstermiştir.

Türk Halk Oyunlarının tanıtılıp değerlendirilmesinde etkin görevler görmüş bir folklorcumuzdur, Şerif Baykurt. Türk Folkloruna, Türk Halk Oyunlarına yaptığı hizmetleri folklorumuzla ilgilenenler yakından izlemişlerdir.

Halk Oyunları Bayramlarına hazırlayıp getirdiği ekipler yanında, en olumlu çaba olarak büyük emekler vererek hazırladığı bu kitabı göstermek gerek.

Seimi Andak Cumhuriyet Gazetesinde görüşlerini şöyle belirtmiştir.

«Halkvevlerinin, tekrar açılmasıyla birlikte, baş ödevlerinin halk sanatına eğilme olacağı, yurdunu her seven kişinin beklediği bir olaydır. Nitekim halk sanatının derlenmesi ve tesbiti (her türlü araçla) halk türkü-oyun giyimini yayınlanması, böylece halk kaynaklarının çağdaş ve ileri sanat kalıplarına dökülmesi uğrunda çalışmalar halkvevlerinde de yeniden başlamış bulunuyor. Bu arada Halkvevleri Genel Merkezi Yayınlarının birinci kitabı olarak yayınlanan ve Şerif Baykurt'un çalışmalarından meydana gelen «Türk Halk Oyunları» eseri üzerinde durmak gerekir.

Bu eserde göze çarpan bölümlere göre

Bu senin derdinden Esnanî zaydır
Ölürsem sen giyme kara sevdiğim.

★

Nasıl methileyim imkânı var mı
Eğdü'n mü işini cihan sevdiğim
Emrinde bıraktı hallâkı âlem
Yedi tamu sekiz canan sevdiğim.

Yedinde mevcuttur hakkın rızası
Nebiler serveri hasların hası
Bir fatiha ile üç te ihlâsı

Getirdin bizlere bürhan sevdiğim.

Senin için yaradıldı bu cihan
Mahlûkatı âlem cin ile insan
Bir bir tekmiil oldu yedinde Kur'an
Bizlere bildirdin iman sevdiğim

Tekmil etti sende sırrı süphani
Seninle bezetti iki cihani

Çekilmez kapından geda Esnanî
Sensin derdillere lokman sevdiğim.

daha ziyade oyun türleri; bu türler hakkında bazı açıklamalar ilerimize göre halk oyunları (çalgıları ve resimleriyle); bu güne kadar derlenmiş halk oyunlarımız ve son bölümde de halk oyunları derleme soruları yer almaktadır.»

Şerif Baykurt, kitabın önsözünde eserin niteliğini «Bu kitap ulusal sınırlarımız içinde oynanan halk oyunlarımızı bir arada göstermek amacıyla yazıldı. Bu yönüyle o bir Halk Oyunları Repertuarı'dır. İçinde bulunan oyunlar ve türleri hakkındaki bilgilerle de zaman zaman baş vurulması gerekli bir el kitabı niteliğini taşımaktadır» diyerek belirtmektedir.

Kitapta yer alan bölümler.

- 1 — Halk Sanatı Üzerine (Tahsin Banguoğlu'nun yazısı)
- 2 — Önsöz
- 3 — Halk Oyunları üzerindeki çalışmalarımıza genel bakış
- 4 — Oyun türleri üzerine bazı açıklamalar (Bar-Halay-Horo-Horan-Karşılama-Kaşık oyunları-Yalılı-Zeybek-Çiftetelli.)
- 5 — İllerimize göre halk oyunları
- 6 — Bu güne kadar derlenmiş halk oyunlarımız
- 7 — Halk Oyunları Derleme Soruları

Bu kitapta 64 ilimizin oyunları derlenerek toplanmıştır. Oyunların ad sayısı 1608 i bulmaktadır. «Türk Halk Oyunları» bu konuya ilgi duyanlara her an kaynaklık yapacak niteliktedir.

Halk oyunlarımızın etimolojisi — Aynı adı taşıyan ve aynı oyunun çeşitli il ve bölgelerimizde görünüşü —Bölgelere göre oyunların karakterleri— illerimizde giyilen ulusal giyimlerin benzer ve ayrı yanları gibi konular henüz gerektiğince incelenip değerlendirilmemiştir.

Sözü edilen konuları değerlendirmede bize kaynaklık edecek kitapların başında bu eser gelecektir.

Şerif Baykurt'u olumlu çabasından dolayı kutlar daha verimli eserler bekleriz.

(*) «Türk Halk Oyunları». Yazarı : Şerif Baykurt. Başkı : Halkvevleri Genel Merkezi. Sayfa : 208. Değeri : 10 TL.

Dadaloğlu'nun Bilinmiyen Yedi Şiiri

Yazan : Orhan Göksele AYDEMİR

par aşağıdaki fermanlara taş çıkartan koca-
lamasıyla..

II.

İskele'den katkımış ol Abbas Paşa
Kain-borah dağ var önünde
Libeyli bayleri at başı çekmez
Çevrilip konacak yer var önünde.

Herde Osman Bey zorbalı başı
Ağıretli gıplak eder savaşı
Keser kelleleri, basar ülegi
Karıllar dünecek yer var önünde.

Bizimkiler Paşa-maşa dinlemez
Bir vurduguna al iki demez
Aslan yatağına çakal gelmez
Kılıcı kesecek ser var önünde

Küçük Ali Oğlu haykırır kalker
Düşmanı görünce belini bükür
Yalın kılığıyla demir bent söker
Kalkanı kıracak er var önünde

DADAL'ım der oralardan geçerse
Elbeyli Avşarından yolun aşarsa
Akan kanlı Murat köpük saçarsa
Sait Battal(cak=gibi) er var önünde.

Dadal'ın şiirlerinde aşiretlerin kahramanları dizi dizidir. Örneğin; Kozanoğlu, Sait Battal, Küçük Ali Oğlu, Haydar Bey v.s. Tümü de kahramanlığı ile dikilirler karşımıza, yerli yerinde. İşte Apalak'ta bunlardan biri, Kör-oğlu'nun Demircioğlu yiğidi gibi..

III.

Bir vuruşta düşmanları ikiye
Yarın arslanlarım derdi Apalak.
Serden geçin, yaraları yarayla
Sarı arslanlarım derdi Apalak.

Haleb'in Antep'in soyun keserim
Cehdedersem Elbistan'ı basarım
Bağdat kapısına kilit asarım
Varın arslanlarım derdi Apalak.

Hersinen mi geldin hey beyin oğlu (4)
Zannettin Hasan'ın koları bağlı
On beş oğlum vardı başları tuğlu
Yürün arslanlarım derdi Apalak.

Alınımıza kara yazı yazıldı
Ahdedince düşmanımız bozuldu

Dağlara çıkıp kurtlara, yedilere karıştı-
na manlıan Dadaloğlu, ta Adana'dan Kayse-
riye, Halay'dan Yusuf'a, Antep'ten Ayan'a,
Gavur Dağlarından Toroslara, Lirciye'ye değin
yüreklere tahmin krumuş öylece yazar. O
denli çok gammış söylenmiştir ki bu çok az halk
ozanına nasıl o'nun bir başardır. Ne denli
yassamız tükenmez. Bir gömüldür; toprak al-
tında avanımız beldiyen maden gibi. Çünkü
Dadaloğlu tamamiyle incelenmemiş, işleme-
miştir. Bir yandan dar bir çevrenin çocuğu ol-
maması; savaflara, göçlerle yaylalardan yay-
lalara taşınması bu araştırmayı güçleştirmek-
te, dağıtmaktadır. Bir yandan da Dadal'ı ve
şiirlerini bilenlerin ölüp gitmeleri şiirleri de
birlikte götürmektedir. Doğduğum topraklar
üzerinde yılarca çalıp-çağırın bu ozanın cönk-
lerinden birini Tomarza ilçesinin Doklar buca-
ğında Ahmet Duman'dan aldım. Çoğu bilinen
şiirlerle dolu olan bu cönkten bilinmiyen birkaç
şiiri aşağıya ahyorum.

I.

Garipçe garipçe öten ibili (1)
Acap göçtü m'ola Avşar elleri
Alabel bahçesi güzel konalga
Açtı m'ola ilıca'nın gülleri.

Arik yazı nergislerin bitti mi
Turnaların göllerinde öttü mü
Seyfi göziüm senden yükün tuttu mu
Çalkan birç Yarsifa'nın gölleri. (2)

Ben coşkun ırmağım bulandı bendim
Bâdeyi içti de söylüyor kendim
İzin ver kuluna, beyim efendim
Şakıdayım bülbül gibi dilleri.

Hübların durağı Ceyhan'ın suyu
Güzel eğlencesi Mercan'ın kıyı
Gitti de gelmedi Dadal'ım deyü
Arasına değner m'ola yolları. (3)

Aşiretlerin Dülkadırlı oymağından Elbey-
li'leri göçürmek için Mısır'dan Abbas Paşa
adında biri gelir. Ordu dayanır çadırlarının
karşısına Elbeyli'lerin. Ama özgürlüğü dağ-
larda, mutluluğu yaylalarda bulan bu mert oy-
mak dinler mi? Ferman Abbas Paşa'nınsa
dağlar onlarıdır. Dadaloğlu onların bu baş-
kaldırışının, direnişlerinin tercümanlığını ya-

Akbıyık vuruldu, ordu düzüldü
Kırın arslanlarım derdi Apalak.

Dadaloğlu'm söylemezdin hileyi
Alişenli Beyi buldu belâyı
Vurupta düşürdü Halit köleyi
Vurun arslanlarım derdi Apalak.

IV.

Yürü bire Pınarbaşı'm
Acep karın kalktı m'ola
Gözü büyük, ablak sunam
Çığırından saptı m'ola.

Hüda sılaya niyetim
Gurbete verdin kısmetim
Möhür gözlümün hasretim
Yüreğini yaktı m'ola.

Tez gelir Kaynar'ın yazı
Ters akar Mucur'un özü
Zamanı'nın tutar yüzü
Garbi değip söktü m'ola (5)

Bülbülüm altın kafeste
Yâr silada, kulak seste
Usul boylum Gördeles'te
Yollarıma baktı m'ola

Bıktım usandım canımdan
Ayrı düştüm vatanımdan
Bizimkiler gavgasından
Sağ-selâmet çıktı m'ola

Erciyes gibi kuşanan
Yarsıfat gibi boşanan
Sümbülleri nazlı Anşa'm
Zülûfüne taktı m'ola

Dadal'ım siladan haber
Gözümde dağların tüter
Koçdağında kekik biter
Burcu burcu koktu m'ola

V.

Güzelin yüzü de ayın tekeri
Dili oğul balı, nöbet şekeri
Omuzlar aşağı, gerdan yukarı
Yürüyüşü kostak(lı) olur güzelin.(6)

Güzellerin sarayına varmalı
El bağlayıp divanına durmalı
Kırmızı önlüklü, altın burmalı
Ağ elleri topak olur güzelin.

Başı burada da de boynu şurda
Koç-kolan yetmiyor göbeği yerde
Dün Daharoğlu'nda bugün şu evde
Ayakları ufak olur güzelin.

Dudağından şeker-şerbet, bal döker
Gülüğünden inci-mercan, gül döker
Sağlarından sırma sırma tel döker
Göğsü, kolu yum(u)şak olur güzelin.

Dadaloğlu'm dört kögeyi gezerim
Nerde güzel görsem cismim överim
Güzellerin bakışını severim
Bakışları kaçak olur güzelin.

Dadaloğlu'nun manilerden kurulmuş bir
ağıdı vardır:

«Kozan'a iller Kozan'a
Akıl ermez bu düzene.»

Diye başlayan. İşte bu ağıdın yirmi mani
dörtlülüğü olduğunu söylüyorlar. Öztelli öğret-
menimin kitabında bu ağıdın salt son dörtlük-
leri vardır. Oysa baş kısmında Dadal'ın ünlü
türküsünün en iyi bilinen kısmı daha yaygın-
dır Avşarlar arasında. Cönkteki baş kısmım
aşağıya ahyorum.

VI.

Kozandağı çatal matal
Arasında arslan yatar
Ünü büyük Kozanoğlu
Kürk giydirir, at başışlar.

Çıktım Kozan'ın dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yaralarım göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleri. (7)

Kozandağı karlı buzlu
Eteği hep gelin kızlı
Gitme beyim öldürürler
O hayınlar dünden sözlü

Kara çadır eğmeyinen
Önü çapraz düğmeyinen
Kozanoğlu teslim olmaz
Beşbin atlı gelmeyinen.

Çıktım Kozan'ın dağına
Bir göz attım otağına
Osmanlı'dan medet olmaz
Kaç kurtul Kozandağı'na.

Kır atım ürktü, boşandı
Üzengi yere döşendi
Ne yatarsın Kozanoğlu?
Kılıcı düşman kuşandı.

Sürdürür atım sürdürür
Sürgüsü düman püskürür
Yiğitliğin şerefi cenk
Hem ölü, hem öldürür.

Kozanoğlu oturuyor

Karapınar Akçayazı Kına Gecesi Türküleri

Derleyen : Zeki SARIHAN

Konya'nın Karapınar ilçesi, Akçayazı kö-
yünece düğün adetleri arasında yer alan «Kına
Gecesi Türküleri»nden derlediğim birkaç örne-
ği aşağıda veriyorum :

Kınacılar çay başına dizildi
Yeşil kınam altın tasta ezildi
Kınayı görünce benzim bozuldu
Ağla anam, ağlamanın günüdür

Antalyadan aldım yaprak kınayı
Bezirdandan aldım ballı hurmayı
Yakma yengem yakma sen bu kınayı
Yaktığın kınaya pişman olursun.

Gözümün sürmesin kömür etmeyin
Elimin kınasın çamur etmeyin
On beşik kızını gelin etmeyin
Yaktığın kınaya pişman olursun

Gel kuzucuğum gel kınalar yakayım
Ak mermer üstüne pekmez dökeyim
Git de ben burada hicran çekeyim
Annesini koyup giden nazlı kuzu vay.

★

Gelinin yükü tutuldu
Oğlan evine yıkıldı
Kız ananın beli büküldü
Kal evimiz kal kalındı
Şen odalar şen olundu.
Ana hamama vardın mı

Beylik topu atılıyor
Ne durursun Kozanoğlu?
Kan gövdeyi götürüyor.

Künde ölenece künde (8)
Gir meydana kılıç elde
Solı kaldırma düşmana
Kozandağı eteğinde

Çıktım Kozan'ın dağına
Remil attım dost başına
Aşiretten imdat olmaz
Kaçalım dost otağına.

Tütünleri keseyinen
İçmedim tasayınan
Kozanoğlu yaralanmış
Su istiyor kâseyinen.

Odasında gergef işler
Küheylânlar çayır dişler
Buna Kozanoğlu derler
Kürk giydirir, at başışlar.

Yunduğum yeri gördün mü
Bencileyin kız buldun mu
Kal evimiz kal kalındı
Şen odalar şen olundu

★

Atladı gitti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük kız evin yakışığı

Kal evimiz kal kalındı
Şen odalar şen olundu

Oğlan evine yıkıldı
Yüreğimin başı yara
Sabahleyin kalk ta anam
Kızım diye beni ara

A kekligim seke seke
Boğazında gümüş halka
Ben evimden ayrılmazken
Ayırdılar çeke çeke

Evimizin önu morul
Sular akar harıl harıl
Nolur anam gel bir daha
Kızım diye bana sarıl.

Kençilerinden derleme yaptığım ilkokul
öğrencilerim: Ramazan İncekara, Mevlüt İn-
cekara, Mustafa Kurum'dur. Derleme günü:
Aralık 1964.

VII.

On bir kişi Horasan'dan çıkanda
Ak sayaya yeşil düğme dikende(9)
Çıkıp yücelerden engin bakanda
Yol alır gidiyor göçü Avşar'ın.

Avşar'ın uşağı şöretli gezer
Gördüğü düşmanın bağırını ezer
On beş yirmi atlı bir ordu bozar
Yenilmez kuvveti, gücü Avşar'ın.

Çıkılıcakmaklı, kütüklü yurdu
İndi Kığılı'ya çok sefa sürdü
Hüsmeden ovasından haberi geldi
Acıya uğramış uçu Avşar'ın.

Bitmesin ekini, selvi, söğüdü
Sait Battal hiç içinde yoğudu
Filor fesli, dal püsküllü yiğidi
On kişiye yamaç üçü Avşar'ın.
Coşkun sular gibi dolanıyorduk

Ne duruluyok, ne bulanıyoruk
Firkatten firkate ulanıyoruk (10)
Sankim neydi bunda suça Avşar'ın

Yaşlar Dadaloğlu da bağırmı taşlar
Gözümüzden akar kan ile yaşlar
Eize yo, gerdikiü kavim-kardaşlar
Kaimuz yanımızda çözü Avşar'ın.

İKİ TAMAMLAMA :

Sayın İhtikadî Cahit Özcelil'nin Varlık
Yayınları arasında geçen «Dadaloğlu ve Dadaloğlu»
adlı yapıtları Dadaloğlu'nun iki günün
üçüncü eserini tamamladığı için noksan çık-
mıştır. Düzeltiyorum.

«İben yâdeyici bu âh-u zâriar»

Dizesiyle başlayan 12. günün son dörtlüğü
şöyle :

Dadaloğlu'm der ki: Yürekte derdim
Güzeli methetmek dilimde virdim
Salını salını giderken gördüm
Yürekte yaralar sızlaşıp gider.
Veya :

Dadaloğlu'm der ki, yürekte derdim,
Güzeli methetmek Allah'tan vergim
Gözümde tütüyor otağım, yurdum
Yürekte yaralar sızlaşıp gider.

★

«Oturmuş ağ gelin taşın üstüne»

Diye başlayan 22. şiirin son üçüncü dörtlü-
ğünü üç şekilde dinledim köylülerden:

I.

Dadaloğlu der de oldum kastana
Gelir geçer selâm verir dost bana
Başka dağlar benzer mi ki hiç sana
Göçeyim mi kahbe Bulgar ellere

II.

Dadaloğlu'm der ki yârın kastı ne?
Gelir geçer selâm vermez dostuna
Kocayıpta dayandırdı postuma
Göçeyim mi kahbe Bulgar ellere

III.

Kastana da Dadaloğlu'm kastana
Seven güzel gül gönderir dostuna
Pululu yağlığını almış destine
Göçeyim mi kahbe Bulgar üstüne.

- (1) İbili (ibibik) : Guguk kuşu.
- (2) Yarsıfat : Eskiden Seyhan ırmağına denirmiş.
- (3) değnemek : Bakmak, seyretmek, görmek.
- (4) hers : Sinirlenme, kızma (hırs).

Diye gelen B KİTAPLAR

★ Selçuk ES: «Monya Yemekteli». Yazarın bir önsözle birlikte. 20x14 Cm. boyunda, 28 sayfa, 125 kuruş.

★ Selçuk ES: «Monya'da Yaşan Paygamberler ve Lühiyat». 20x14 boyunda, 32 sayfa, 125 kuruş.

★ İsmail DREN: «Türkiye Türkçesine Dair Rusça Negriyat (1773-1893) Üzerine Bibliyografya Denemesi». Türkiyat Mecmuası, XIV'den ayrı basım. 38 sayfa (231. sayfadan 256. sayfaya kadar), 24x17 boyunda.

★ Vedat ONUR: «Fıkralar Sesleniyor». Eski hayatımızı yansıtan tarihi fıkralar. Ayrıca Hoca'ya ait az duyulmuş fıkralar da eserde yer almıştır. 20x14 boyunda, 83 sayfa, 7,5 lira.

★ Dr. Sigmund FREUD - Dr. İbrahim TÜREK: «Rüyalar Üzerine İki Deneme». Varlık Faydalı Kitaplar: 47. 17x12 boyunda, 260 sayfa, 5 lira.

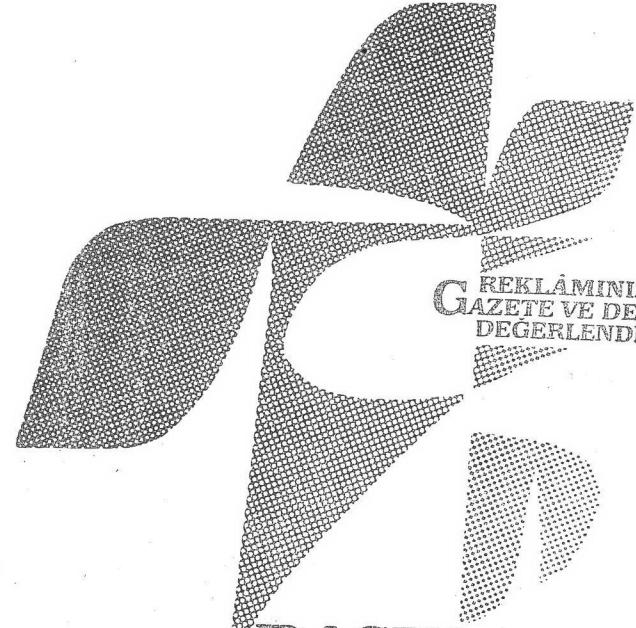
★ Sait FAİK: «Mahalle Kahvesi - Tüneldeki Çocuk». Varlık Yayınları, Sait Faik Bütün Eserleri 9 - 10, No. 5. 17x12 boyunda, 272 sayfa, 6 lira.

★ DOSTAYEVSKI - Nihâl Yalaza, TALUY: «Öteki». Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 79. 17x12 boyunda, 158 sayfa, 4 lira.

★ Selâhaddin ÇİLLER: «Atatürk İçin Diyorlar ki». Türk ve Dünya basımından 450 isim, 1150 söz. Varlık Faydalı Kitaplar: 49. 17x12 boyunda, 304 sayfa, 5 lira.

★ George GAMOW - Avni YAKALIOĞLU: «Dünyamızın Hayat Hikâyesi». Yer Kürenin meraklı fizik tarihi. Varlık Faydalı Kitaplar: 48. 17x12 boyunda, 204 sayfa, 5 lira.

- (5) garbi : Batıdan eser rüzgâr.
- (6) kostaklı : Oturaklı ve kıvrak yürüyen. İşveli.
- (7) cerrah : Yaralara bakan doktor. Sağın, Tabip, Hekim.
- (8) künde : Her gün.
- (9) saya : Üç etekli entari, fistan.
- (10) firkat : Ayrılık. Yürek acısı.



REKLÂMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLÂN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük :

Çağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telgraf adresi : BASINKURUMU

Yıllık aboneli: 12,
altı aylık aboneli: 6
liradır.
Yurd dışı senelik abone :
3 \$, 1 f

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Sahibi : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres :

Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı :
ERSA Koll. Şti. Matbaası
Aydınlar han Çağaloğlu-İst.